

Eszenyiné Borbély Mária: A magyar települési könyvtárakban dolgozó könyvtárosok digitális kompetenciájának állapota: egy országos reprezentatív vizsgálat eredményei

Hivatkozás/reference:

Eszenyiné Borbély Mária: „A magyar települési könyvtárakban dolgozó könyvtárosok digitális kompetenciájának állapota: egy országos reprezentatív vizsgálat eredményei”, *Információs Társadalom*, XVIII. évf. (2018) 3–4. szám, 46–81. old.

<https://dx.doi.org/10.22503/infiars.XVIII.2018.3-4.3>

Információs Társadalom

Pokol Béla:
Az emberi lét rétegei és a robotika kérdései

Eszenyiné Borbély Mária:
A magyar települési könyvtárakban dolgozó könyvtárosok digitális kompetenciájának állapota – egy országos reprezentatív vizsgálat eredményei

Vári László:
Szabadság határokkal, avagy európai útmutató a szólásszabadság jogszervi gyakorlásához

Képes Gábor:
A számítógéptől a digitális esélyegyenlőségig:
50 éves a Neumann János Számítógép-tudományi Társaság

2018. XVIII. évfolyam 3–4. szám

A folyóiratban közzétett művek a *Creative Commons Nevezd meg! - Ne add el! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi Licenc* feltételeinek megfelelően használhatók.

A tanulmány a Múzeumi és könyvtári fejlesztések mindenkinek „Az én könyvtáram” EFOP-3.3.3.-VEKOP/16-2016-00001 projekt keretében lefolytatott vizsgálat eredményeit ismerteti. A projekt többek között arra keresi a választ, hogy mi lehet a könyvtárosok szerepe a közkönyvtárakban a tanulást támogató könyvtári szolgáltatások megvalósításában, elsősorban a digitális írástudás, információs műveltség fejlesztésében. Ez a fajta könyvtáros szerepvállalás feltételezi, hogy a könyvtárosok rendelkezzenek a feladatellátáshoz kívánatos digitális kompetenciával és egyéb szükséges készségekkel. Ahhoz, hogy reálisan értékelhessük a helyzetet, fel kell térképeznünk a könyvtárosok digitális kompetenciáinak szintjét. A pályázat megteremtette egy országos reprezentatív felmérés lebonyolításának lehetőségét, melynek eredményeként mélységeiben sikerült megismerni, hogy a magyarországi települési könyvtárakban dolgozó könyvtárosok milyen digitális kompetenciákkal rendelkeznek.

Kulcsszavak: digitális kompetencia, DigComp, könyvtárosok, közkönyvtárak, Magyarország, felmérés

Digital competence levels of librarians working in Hungarian municipal libraries: Results of a Country-wide Representative Survey

The study describes the results of the survey carried out by the Museum and Library Development for Everyone “My Library” EFOP-3.3.3.-VEKOP/16-2016-00001 project.

Among other things the aim of the project is to define the role of librarians in public libraries in their implementation of library services, directed towards supporting learning, primarily in developing digital literacy and information literacy. This engagement requires librarians to have digital competences and various skills needed for carrying out their responsibilities. In order to evaluate the situation realistically, we need to map out the level of librarians’ digital literacy. The project created the opportunity for conducting a representative national survey. As a result of this survey, the depth of the digital competence status of librarians working in the Hungarian municipal libraries was assessed.

Keywords: digital competence, DigComp, librarians, public library, Hungary, survey

A magyar települési könyvtárakban dolgozó könyvtárosok digitális kompetenciájának állapota: egy országos reprezentatív vizsgálat eredményei

Bevezető gondolatok a könyvtárosok digitális kompetenciájának tanulmányozásához

A tanulmány a Múzeumi és könyvtári fejlesztések mindenkinek „Az én könyvtáram” EFOP-3.3.3.-VEKOP/16-2016-00001 projekt keretében lefolytatott vizsgálat eredményeit ismerteti. A projekt többek között arra keresi a választ, mi lehet a könyvtárosok szerepe a közkönyvtárakban, a tanulást támogató könyvtári szolgáltatások megvalósításában, elsősorban a digitális írástudás és információs műveltség fejlesztésében. Ez a fajta könyvtáros szerepvállalás feltételezi, hogy a könyvtárosok rendelkeznek a feladatellátáshoz kívánatos digitális kompetenciával és egyéb szükséges készségekkel. Ahhoz, hogy reálisan értékelhessük a helyzetet, fel kell térképeznünk a könyvtárosok digitális kompetenciájának szintjét. A pályázat megteremtette egy országos reprezentatív felmérés lebonyolításnak lehetőségét, melynek eredményeként mélységében sikerült megismerni a magyarországi települési könyvtárakban dolgozó könyvtárosok digitális kompetenciaállapotát.

A vonatkozó kurrens nemzetközi szakirodalom áttekintése alapján megállapítható, hogy eddig nem voltak, vagy nem kerültek publikálásra olyan vizsgálatok, amelyek kifejezetten erre a kérdésre, tehát a könyvtárosok digitális kompetenciájára fókuszáltak volna. A digitális írástudással foglalkozó közlemények elsősorban a könyvtárak által a használóknak nyújtott, a digitális írástudást fejlesztő tanfolyamokról számolnak be. Ennek a tevékenységnek a hazai és nemzetközi gyakorlata is kiterjedt, alapvető könyvtári szolgáltatássá vált. A publikációk másik, viszonylag nagy csoportja azokat a kompetenciákat, készségeket veszi számba, amelyekkel az új korszak könyvtárosainak rendelkezniük kell.

A jelenleg érvényes külföldi, könyvtári stratégiák, például az angol közkönyvtári stratégia az alapvető közkönyvtári készségek egyikének tekintik a digitális írástudást, a digitális műveltséget (CILIP 2017).

A digitális írástudás leírható az élethez szükséges készségek együtteseként is, amelyek nélkülözhetetlenek ahhoz, hogy teljes mértékben részesei legyünk ennek a médiával átítatódott, információban gazdag társadalomnak. Ebbe beleértendőek azok a készségek, amelyek azt fejezik ki, hogy az egyén hogyan viszonyul az élethez, a tanuláshoz, és a munkához a digitális társadalomban: a digitális információ megtalálásának, szervezésének, megértésének, értékelésének, elemzésének és prezentálásának a képessége, valamint az új technológiák hatásának a felbecsülése és a digitális identitás menedzselése. Ugyanakkor a digitális írástudás túlmutat a funkcionális IT készségek fejlesztésén, egy gazdagabb készletét meghatározva a digitális viselkedésnek, gyakorlatnak és identitásnak, beleértve a kritikus gondolkodást, az élethosszig tartó tanulásra történő nyitottságot, a kommunikációt, az együttműködést és a társadalmi kötelezettségvállalást.

Napjainkban egyre gyakrabban használt fogalom a digitális befogadás. A digitális írástudás fejlesztésének ma már elengedhetetlen feltétele, hogy az emberek úgy érezzék, szükségük van digitális írástudásra ahhoz, hogy kiaknázhassák a technológia által kínált új

lehetőségeket. A digitális technológiához való viszonyulásnak ezt a módját nevezhetjük digitális befogadásnak. A digitális befogadás elsősorban az internethez való kapcsolódással vagy annak elutasításával áll összefüggésben. Ugyanakkor a digitális írástudás és a digitális befogadás egymással szorosan összekapcsolódó tényezők. Egy divatos hasonlattal élve, hozzáférés nélkül az emberek nem tudják fejleszteni digitális írástudásukat; ugyanakkor digitális írástudás nélkül képtelenek elérni az online források kínálta maximális előnyöket. A Nemzeti Infokommunikációs Stratégia (2014) megfogalmazása szerint az e-befogadás, ma már inkább a digitális befogadásnak nevezett kezdeményezések célja, szűkebb értelmezésben a digitális kompetencia (digitális írástudás), és az internet-hozzáférés hiányából adódó digitális kirekesztődés mérséklése. Tágabb értelemben a szociálisan hátrányos helyzetűek, fogyatékkal élők digitális esélyegyenlőségének biztosítása a fizikai mobilitás hiányából és a földrajzi távolságokból fakadó akadályok lebontásával. Csepeli György (2017) a digitális kor szegénységéről szólva arra hívja fel a figyelmet, hogy az internet-hozzáférés általánossá tétele és az internetes tartalmak, szolgáltatások bővülése önmagában nem eredményezi a szegénységből történő kilábalást. Véleménye szerint az eddigi e-befogadás programok eredményessége elmaradt a várakozásoktól. Az internet nyújtotta lehetőségek biztosítása a gazdagokat tovább gazdagítja, de a szegények számára nem eredményeznek lényeges javulást. Megfogalmazása szerint a szegénységnek csak az egyik arca a gazdasági és társadalmi depriváció, és újratermelődésének oka leginkább a kulturális mintákban keresendő. Csótó (2017) állítása szerint az információs szegénység nem köthető kizárólagosan a gazdasági szegénységhez, bár vitathatatlan, hogy a két jelenség sokszor együttesen van jelen. Az információs szegénység leginkább az egyén cselekvőképzetlenségében érhető tetten, ha az egyén nem képes az adott élethelyzethez szükséges, kielégítő információ megszerzésére. Ebből az következik, hogy az információforrásokhoz hozzáférő és azokat használni képes személy egyszerűen lehet információszegény és információgazdag is.

Külföldi és hazai példát sem egyszerű találni olyan empirikus vizsgálatokra, amelyek kifejezetten a közkönyvtári területen dolgozó könyvtárosoknak az előbbieken említett kompetenciáit tárnák fel. Eme kevés vizsgálatok egyike a Konstantina Martzoukou és Joanneke Elliott (2016) által végzett kutatás, amelynek eredményeit 2016-ban publikálták. Azt tanulmányozták, hogyan lehet a közkönyvtárakban dolgozók digitális írástudását és digitális befogadási készségét fejleszteni. Megvizsgálták, hogy a könyvtár- és információ-tudományi mesterprogramok – ezeken megszerzett végzettséggel rendelkezik az amerikai közkönyvtárosok kétharmada – milyen digitális írástudást fejlesztő kurzusokat kínálnak. Ugyanakkor interjúkat készítettek könyvtárosokkal, könyvtárvezetőkkel is, akikről azt tudakolták, hogy a képzés során tanultak mennyire alkalmazhatók mindennapi munkájuk során.

A közkönyvtárosoknak naprakésznek kell lenniük a gyorsan változó, külső technológiai környezettel kapcsolatban, mivel folyamatosan fejlődik a saját munkakörnyezetük digitális tájképe is. Ezek a követelmények a korábbiaknál nagyobb elvárásokat jelentenek a közkönyvtárosok számára, akiknek ezért mélyebb és szélesebb technológiai tudáselméletet, készségeket kell megszerezniük. A közkönyvtárosoknak nemcsak információs technológiai készségekkel kell rendelkezniük, hanem átvihető, átadható digitális írástudás készségekkel is. Martzoukou és Elliott úgy fogalmazzák (2016), hogy a könyvtáros képzés során arra kellene helyezni a hangsúlyt, hogy az úgynevezett „nagy kép” témákat tanítsák meg a hallgatónak, mint például, hogy hogyan lehet lépést tartani a technológiával, jó döntéseket hozni ezek alkalmazása során, jól használni ezeket, illetve tovább adni a megszerzett tudást.

2009-ben az amerikai könyvtáregyesület, az ALA közreadta a könyvtáros hivatáshoz szükséges magkompetenciákat (ALA 2009). Ebből a listából is az állapítható meg, hogy a mesterdiplomával rendelkező könyvtárosoknak nemcsak érteniük és alkalmazniuk kell az információs, kommunikációs és egyéb technikákat, technológiákat, hanem egyéb transzferábilis tudással és készségekkel is rendelkezniük kell. A közkönyvtárosoknak képesnek kell lenniük arra, hogy más területeken is fejlődjenek, mint például az oktatás, a képzés, a vezetés, az együttműködés, valamint a partnerkapcsolatok építése és projektek hatékony menedzselése.

A Martzoukou és Elliott kutatásában résztvevő könyvtárosok a lakosságnak nyújtott digitális írástudásképzések széles kínálatáról beszéltek, de következetesen négy kategóriáról számoltak be: e-könyv-tréningek, alapszintű számítógépes és irodai szoftverismeretek, segítségnyújtás az online űrlapok kitöltésében (a munka, egészség és a kormányzat területén) elektronikus adatbázisokhoz való hozzáférés és ezek használata. A képzések nagy része idősebb emberek számára szerveződött, mivel ők nagyon hirtelen találták szemben magukat a megváltozott társadalmi és munkahelyi elvárásokkal. Ugyanakkor úgy gondolták, hogy a legkülönbözőbb életkorú embereknek is szükségük van általános számítógépes ismeretekre, amely szükséges a jó közérzethez.

A kutatásban megkérdezett könyvtárosok szerint a jelenlegi könyvtár-és információtudományi mesterprogramokon nem tanítanak elegendő technológiai készséget, és amit tanítanak az már sokszor idejétmúlt. Azokat a technológiai ismereteket, amelyekre a munkájukban szükség van (web-programozás, web-dizájn, web-fejlesztés, általános technikai támogatás), jellemzően maguktól tanulják meg, vagy a munkahelyükön sajátítják el a könyvtárosok.

Martzoukou és Elliott kutatása rámutatott arra is, hogy napjainkban a könyvtárosok transzferábilis készségei közül még hiányoznak a technológiai tanácsadókészségek. A könyvtáros közvetítői szerepének fontosságára Tóth Máté is felhívta már a figyelmet 2004-ben (Tóth 2004), aki azt írja, hogy a könyvtárak mindig is rendelkeztek közvetítői funkcióval, de az a környezet, amelyben a könyvtárosoknak ma közvetíteniük kell, lényegesen megváltozott. Ez a változás pedig megköveteli a könyvtárosoktól az információs műveltséget. A könyvtárosnak ezen kívül olyan szintű digitális írástudással kell rendelkeznie, amely meghaladja az átlagos felhasználó szintjét, mert csak így képes arra, hogy tanácsokkal lássa el a használókat, és elérje, hogy azok valóban bizalommal forduljanak hozzá információs igényükkel. Ez a közvetítői szerepkör ugyanakkor olyan készségeket is feltételez a könyvtárosoktól, amelyek segítik őket az emberekkel való foglalkozásban, kapcsolatteremtésben. Ezek körébe elsősorban a pedagógiai, pszichológiai ismeretek tartoznak, amelyek nélkül az információ és kultúrákövetítés nem lehet sikeres. Csótó (2017) az információs szegénységgel kapcsolatos elméleti megközelítések egyikeként utal arra a normatív viszonyulásra, miszerint a könyvtáros szakmának létezik egyfajta morális kötelezettsége és felelőssége az információs szegénység felszámolásában.

A könyvtáros szakma itthon és külföldön egyaránt komoly elvárásokat fogalmaz meg a képzéssel szemben, és egyértelműen igényli a bizonyosságot afelől, hogy a frissen végzetek felkészültek legyenek arra, hogy programokat vezessenek a digitális írástudás területén. Magyarországon a könyvtárak és könyvtárosok részvétele a lakosság digitális kompetenciájának fejlesztésében már évtizedek óta egyértelmű és következetes. Nagyon sok könyvtárosból vált IT mentor, amikor erre volt szükség, a magyar információs társadalom építésének éppen aktuális stratégiája szerint. Az e-Magyarország pontok jelentős hányada könyvtárakban került kialakításra, és nincs ez másként a jelenleg Digitális Jólét Program Pontoknak nevezett szolgáltatóhelyek elhelyezése során sem. A könyvtárak szerepvállalása mára már törvényben deklarált feladatává vált az intézményeknek. Az 1997.

évi CXL. törvény (Kulturális törvény 1997) a nyilvános könyvtárak alapfeladatává teszi a könyvtárhasználók segítségét a digitális írástudás, az információs műveltség elsajátításában, az egész életen át tartó tanulás folyamatában.

Martzoukou és Elliott (2016) arra hívják fel a figyelmet, hogy van még néhány olyan, a közkönyvtárosok információs technológiai és transzferábilis kompetenciáinak fejlesztésével kapcsolatos terület, amely további kutatásokra érdemes. Véleményük szerint részleteiben kellene tanulmányozni a különböző demográfiai tényezők hatását is (életkor, nem, a diploma megszerzésének éve) a könyvtárosok digitális kompetenciaszintjére.

Az ismertetésre kerülő vizsgálat igazolta az előbbi feltevést, miszerint az életkor és a végzettség jelentős mértékben befolyásolja a digitális kompetenciát.

A mintavételi eljárás és a minta összetétele

A vizsgálat az EFOP-3.3.3-VEKOP-16-2016-00001 „Múzeumi és könyvtári fejlesztések mindenkinek” pályázati konstrukció keretében megvalósuló, „Az én könyvtáram” című kiemelt projekt részeként zajlott le 2017 novemberében. Az adatfelvétel a Google Forms alkalmazással készült kérdőívvel, online formában történt. Az adatfelvételhez a minta nagyságát és összetételét a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár EFOP Projektirodája határozta meg, a projekt célkitűzéseire igazodva, a Könyvtári Intézet statisztikai adataira alapozva, meggyenként és könyvtártípusonként megadva a kívánt egyedszámot. A könyvtártípusok jelen esetben a települési könyvtárak következő típusait jelentik: megyei könyvtár, városi könyvtár, közösségi könyvtár és a Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszer keretében működő szolgáltatóhely.

A 43 kérdésből álló kérdőívet a Google összegző adatai szerint 1785 fő töltötte ki. A válaszadók száma kérdésenként eltérő, általában kevesebb 1700 alatt vagy afelett van. A mintavételi eljárást alapvetően rétegzett mintavételnek tekinthetjük. A közkönyvtárosok alapsokaságából a megyék közkönyvtáros létszámának arányában, ezen belül pedig az egyes könyvtártípusokhoz tartozó könyvtárakban foglalkoztatottak arányait figyelembe véve határozta meg a Projektiroda a szükséges elemszámot. Az így létrejött, a könyvtár típusa szerint homogén csoportokba, már véletlenszerűen kerültek be a válaszadók. A kérdőív kitöltését minden megyében a projekt keretében létrejött szaktanácsadói hálózatban dolgozó könyvtárosok koordinálták, ügyelve arra, hogy valamennyi könyvtártípusból beérkezzen a meghatározott számú kitöltés. A szaktanácsadók a megyei könyvtárak munkatársai, így olyan címlistával rendelkeztek, amely segítségével valamennyi könyvtárost meg tudták szólítani az adott megyében.

A kitöltők számának nagysága és a mintavételi eljárás, valamint a minta reprezentativitása együttesen azt eredményezték, hogy a felmérés eredményei a teljes magyar közkönyvtári körre nézve általános érvényűnek tekinthetők.

A mintavétel során nem lehetett biztosítani, hogy a minta egyéb jellemzők tekintetében, például életkor, iskolai végzettség, nemek szerint is reprezentatív legyen. Ennek az az objektív oka, hogy nem áll rendelkezésre érvényes országos kimutatás arról, hogy milyen a könyvtárosok életkori, végzettség szerinti és nemek szerinti megoszlása meggyenként és könyvtártípusonként. A felmérés egészét tekintve az egyes életkori csoportok aránya úgy tűnik, hogy tükrözi a szakmában meglévő közvélekedést a munkavállalók életkori megoszlásáról. Ma a negyvenes és ötvenes éveikben járó könyvtárosok vannak jelen a legnagyobb arányban a könyvtárakban. A felmérésben az arányuk 66%. Nagyon alacsony a húszas

éveikben járók számára, és sajnos a gyakorlati tapasztalat is azt támasztja alá, hogy nagyon kevesen vannak az ehhez a korosztályhoz tartozó fiatalok. Ez egyértelműen visszavezethető a könyvtáros képzést az utóbbi években negatívan befolyásoló tendenciákra (Eszenyiné 2015).

Valamennyi vizsgált könyvtártípusban jelen van az összes életkori csoport, így az életkorból adódó sajátosságok nem torzíthatnak jelentős mértékben a felmérés eredményein.

A kérdőív összeállításakor az volt a szándék, hogy valamennyi elképzelhető végzettség és szakképzettség minden értelmes kombinációban választhatóvá váljon a végzettségre irányuló kérdésben. Felsőfokú könyvtáros végzettséggel a válaszadók 62%-a, nem könyvtáros felsőfokú végzettséggel és emellett asszisztens vagy segédkönyvtáros képesítéssel 14%-a, érettségivel és asszisztens vagy segédkönyvtáros képesítéssel 13%-a, érettségivel 5%-a, és egyéb végzettséggel 6%-a rendelkezett.

A felsőfokú végzettség megszerzésének ideje szerint is kiegyensúlyozott a vizsgálatban résztvevők csoportja. A könyvtárosok és a nem könyvtárosok is hasonló arányban szereztek meg végzettségüket a kilencvenes évektől napjainkig. A könyvtáros diplomával rendelkezők 84%-a, a nem könyvtáros diplomásoknak pedig a 80%-a az adott időintervallumban diplomázott. Ennek ismeretében a végzettség és a digitális kompetenciaszint között meglévő összefüggések vizsgálata nem eredményezhet torzított képet.

A mintában a nemek számarányának alakulását nem lehetett befolyásolni. Ennek ellenére, a kitöltők nagy számának köszönhetően a könyvtáros szakmára itthon és külföldön is jellemző nemek szerinti arány született, a válaszadók 15%-a férfi és 85%-a nő.

A vizsgálat módszertana

A könyvtárosok digitális kompetenciáinak méréshez a módszertani alapot a DigComp keretrendszer szolgáltatta. A DigComp keretrendszer 2013-ban készült, és az Európai Parlament és az Európai Tanács 2006-os digitális kompetenciafogalmát tekinti kiindulási pontnak (DigComp 2013). Alapvetően magában foglalja az információs műveltség azon tartalmi elemeit is, amelyeket az Alexandriai Nyilatkozat (Alexandria Proclamation 2005) határozott meg, és a létrehozóinak szándéka szerint magába sűríti a jelenleg elérhető keretrendszerek, kezdeményezések lényegi elemeit.

A DigComp egy olyan keretrendszer, amely nagyon sokoldalúan használható, és mindig az éppen aktuális célnak megfelelően alakítható. Felhasználható mint önértékelési eszközkészlet, és mint a kompetenciaszintet mérő eszköz, keretrendszer is. A DigComp a digitális kompetenciának öt területét határozza meg, melyek a következők: információ, kommunikáció, tartalom-előállítás, biztonság, problémamegoldás. A kompetenciaterületek további kompetenciákra bomlanak a következők szerint.

Információ:

1. Böngészés, keresés és az információ szűrése,
2. Az információ értékelése
3. Az információ tárolása és visszanyerése

Kommunikáció:

1. A technológia használata interakcióban
2. Tartalmak megosztása
3. Online állampolgárság
4. Együttműködés digitális csatornákon
5. Online etikett
6. Digitális személyazonosság

Tartalom-előállítás:

1. Tartalomfejlesztés
2. Tartalmak integrálása és átdolgozása
3. Szerzői jog és licenck
4. Programozás

Biztonság:

1. Eszközvédelem
2. Adatvédelem
3. Egészségvédelem
4. Környezetvédelem

Problémamegoldás:

1. Technikai problémák megoldása
2. Megfelelő technológia kiválasztása az igényeknek megfelelően
3. A technológia innovatív és kreatív használata
4. Saját digitális kompetenciahiány azonosítása

A DigComp valamennyi kompetencia kapcsán világosan definiálja az alap, a közép és a haladó jártassági szinteket.

A tanulmányban bemutatott vizsgálat a DigComp keretrendszer első verziójára épül, amely a vonatkozó szakirodalomban esetenként DigComp 1.0 megnevezéssel kerül említésre. A terminológia tisztázása azért is fontos, mert jelenleg a keretrendszernek már három verziója is használatos. Másodikként a DigComp 2.0 jelent meg 2016-ban (DigComp 2016), amely tulajdonképpen a 2013-as verzió aktualizálásnak tekinthető. A társadalomban zajló gyors digitális folyamatok indokoltá tették az elméleti modell módosítását, valamint az alapfogalmak definíciójának frissítését is. A változtatások érintették a kompetenciaterületek megnevezéseit és az egyes kompetenciákat leíró deskriptorok csoportja is módosult, jellemzően bővült. Az információ kompetenciaterület megnevezése információ és adatműveltség, a kommunikáció kompetenciaterületé kommunikáció és együttműködés, a tartalom-előállításé pedig digitális tartalom-előállítás lett. A keretrendszer fejlesztése ezzel nem állt meg, és 2017-ben napvilágot látott a DigComp 2.1, amely a jártassági szintekben hozott jelentős változást (DigComp 2017). A korábban meglévő három jártassági szint, az alap, közepes és haladó, kiegészült egy negyedikkel, a magasan specializálttal¹, és valamennyi szint további kettőre bomlott a feladat komplexitása, az önálló feladatvégzés képessége és a kognitív folyamatok szerint. Így a legújabb DigComp verzió összességében nyolc jártassági szintet tartalmaz.

A jelenlegi vizsgálatot megelőzően, már 2017 januárjában is történt egy, a DigCompra alapozott mérés a könyvtárosok kompetenciáiról (Eszenyi 2017). Akkor az önértékelési eszközkészlet meghatározásai változtatás nélkül szerepeltek a felmérésben kérdésenként. Ez a megoldás kizárólag az adott, teljes kompetenciaterületre érvényes jártassági szint meghatározására alkalmas. Például megengedi, hogy képet kapjunk az információ kompetenciaterület egészéről, viszont semmit sem tudhatunk meg az egyes kompetenciák (értékelés, keresés, tárolás) állapotáról.

Jelen felmérésben a DigCompra mint keretrendszerre épültek a kérdések. Valamennyi kompetenciaterület minden egyes kompetenciájára önálló kérdés vonatkozott, a három szintnek megfelelő leírásokkal, tehát összesen 21, kifejezetten az egyes kompetenciák bir-

¹A szint angol nyelvű megnevezése highly specialised. Jelenleg a fogalom általánosan használt magyar megnevezéséről a szerzőnek nincs tudomása.

toklásában meglévő jártassági szintet tudakoló kérdés szerepelt a kérdőívben. A szintet beazonosító definíciók esetenként kiegészültek a meghatározás megértését segítő magyarázó szöveggel, a könyvtári munkából vett eseteleírással. Az információ kompetenciaterületen belül az információ értékelésében meglévő kompetenciaszint feltárására például ez a kérdés vonatkozott:

A következő válaszok közül jelölje be azt az egyet, amely leginkább jellemzi azt, ahogyan Ön értékeli az információt!

- *Tudom, hogy nem minden online információ megbízható. Például különböző internetes forrásokból számos hasznosnak tűnő információt kaptam az orbáncfű gyógyító hatásairól, de egyáltalán nem vagyok benne biztos, hogy mindegyik megbízható, ezért inkább nem osztom meg másokkal.*
- *Össze tudom hasonítani a különböző információforrásokat. Például különböző internetes forrásokból számos hasznosnak tűnő információt kaptam az orbáncfű gyógyító hatásairól. Utánanéztam a forrásoknak, hogy meggyőződjek arról, mennyire lehet megbízni az általuk közölt információkban.*
- *Kritikus vagyok az általam talált információval kapcsolatban, és képes vagyok ellenőrizni és felmérni az információ érvényességét és hitelességét. Például különböző internetes forrásokból számos hasznosnak tűnő információt kaptam az orbáncfű gyógyító hatásairól. Ellenőriztem a források hátterét, és a megbízhatatlan forrásokból származó információkat eltávolítottam. Más, szakmai körökben elismert hagyományos forrást, szakkönyvet is felhasználtam a kapott információk hitelességének megállapításához.*

Természetesen a válaszadók nem tudták, melyik jártassági szinthez tartoznak az egyes meghatározások. A korábbi felmérés (Eszenyié 2017) tanulsága az volt, hogy a megkérdezettek korrekten válaszokat adtak, nem tekintették presztízs-kérdésnek, hogy a legmagasabb szintet feltételező, leghosszabb leírást válasszák saját kompetenciaszintjük jellemzésére.

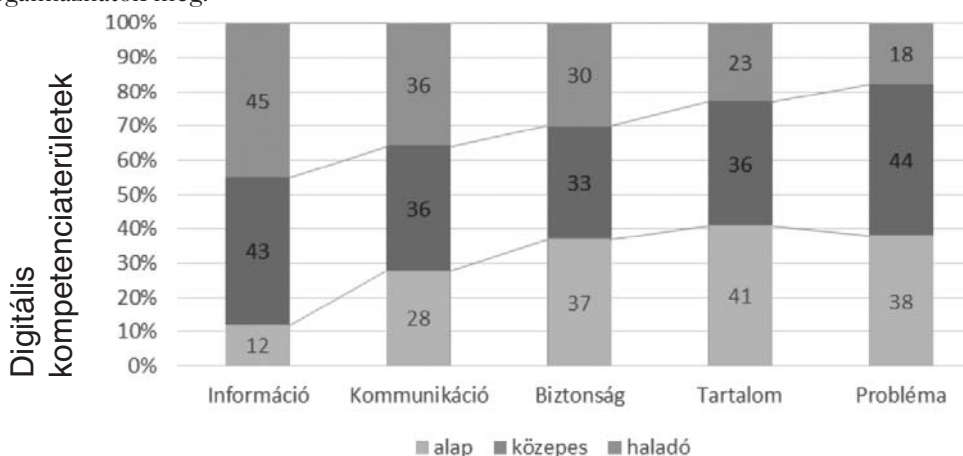
A kérdőív a DigComp szerinti jártassági szinteket feltáró kérdések mellett a munkavégzés helyére, a munkahely típusára, végzettségre, nemre, életkorra vonatkozó személyes kérdéseket is tartalmazott. A munkavégzés földrajzi helyének kivételével valamennyi mutató szerint megtörtént a kiértékelés, az eredményeket a tanulmány a későbbiekben részletesen ismerteti. Ugyanakkor a válaszadóknak az egyes kompetenciaterületekhez kapcsolódóan a digitális környezetben végzett tényleges aktivitásukat feltáró, az Eurostat gyakorlatában használt kérdéseket (Eurostat 2016) is meg kellett válaszolniuk. Az Európai Statisztikai Hivatal által használt kérdések szerepeltetésének az a magyarázata, hogy ezáltal megnyílt annak a lehetősége, hogy az önértékelésből származó eredmények összehasonlíthatóvá váljanak a statisztikai módszerrel kapott eredményekkel, továbbá elvégezhető legyen a két módszertan komparatív elemzése is. Mindez azért lehetséges, mert 2014-ben elkészült egy indikátorkészlet (Európai Bizottság 2014) a DigComp keretrendszerre építve, amely elsősorban az egyes uniós tagállamok állampolgárainak digitális kompetenciaállapotának összehasonlítására alkalmas. Az indikátorok jellemzően az Eurostat által végzett kérdőíves felmérések során használt, az információs társadalom jellemzőit feltáró kérdések közül kerültek ki. Az Eurostat a kétezres évek elejétől végez kérdőíves felméréseket az információs társadalom jelenségeinek, ezen beleül a lakosság digitális kompetenciáinak feltárására. Természetesen a kérdések az idők során sokat változtak, és bizonyos kérdések ma már nem relevánsak, illetve egyes témaköröket, mint például a biztonságot vagy az online etikettet, csak alkalmanként vagy egyáltalán nem tartalmazták a kérdőívek. Az Eurostat a lakosságot digitális kompetenciaszintjük alapján ugyancsak három szintre

osztja be, de ez kismértékben eltér a DigComp korábban ismertetett szintjeitől. Az Eurostat a nincs kompetenciája, alapszintű kompetenciája van, és az alapszint feletti kompetenciája van besorolást alkalmazza. Jelen tanulmány nem tartalmazza az Eurostat módszertan szerinti kiértékelést és a két módszertan, az önértékelés és a kompetenciamérés eredményeinek összehasonlítását. Ugyanakkor a szerző egy korábbi munkájában (Eszenyiné 2017) a 2017 elején lefolytatott könyvtáros kompetenciamérés eredményeinek bemutatásakor részletesen kitér a két vizsgálati eszköz különbségeire, a szintek egymásnak való megfeleltetésére.

A felmérés eredményei. Általános megállapítások

A felmérés összegző adatait az egyes kompetenciaterületek jártassági szintjeinek arányaival az 1. ábra tartalmazza. Ezek az arányok létszámadatokkal nem fejezhető ki a kompetenciaterületek egészére vonatkozóan, mivel a kompetenciaterülethez tartozó egyes kompetenciák esetében eltérő számban álltak alap, közepes és haladó jártassági szinteken a válaszadók.

Az előzetes várakozásoknak megfelelően a könyvtárosok legerősebb kompetenciaterületének az információ kompetenciaterület bizonyult. Ezen a kompetenciaterületen a legalacsonyabb az alapszinten állók aránya (12%), és legmagasabb a haladó szinten állóké (45%). Ez az egyetlen kompetenciaterület, ahol a haladó szinten lévők aránya a legnagyobb. Az alapszinten állók aránya a többi kompetenciaterület eredményeihez viszonyítva ugyan lényegesen kisebb, de az információkezelés kiemelt jelentősége miatt, könyvtárosok esetében még ez is túl nagynek tekinthető. Igen jelentős, 43% a közepes jártassági szinten állók aránya. Amennyiben az információ kompetenciaterületén általános fejlesztési, képzési célokat kellene meghatározni a könyvtárosok számára, azok a következők lehetnének. Fel kell számolni az alapszintű kompetenciával rendelkezők táborát, és a magas számban közepes szinten állókat hozzá kell segíteni a haladó szint eléréséhez. A konkrét beavatkozási lehetőségek, a fejlesztések tartalmi elemei az egyes kompetenciák elemzésekor fogalmazhatók meg.

1. ábra: A digitális kompetenciaterületek sorrendje a haladó szint százalékos aránya szerint rendezve

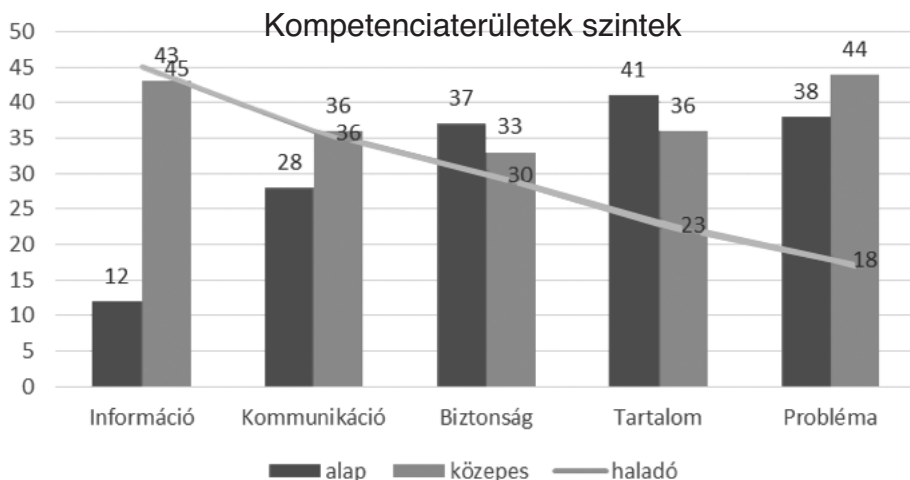
A könyvtárosok körében a második legerősebb kompetenciaterület a kommunikáció. Az alapszinten állók számaránya jelentősen alacsonyabb, mint a közepes és haladó szinten állóké, de ennek ellenére jelentős (28%). A közepes és haladó szintek aránya azonos (36–36%). A kommunikáció kompetenciaterületen viszonylag sok könyvtárost kellene hozzásegíteni mind a közepes jártassági, mind pedig a haladó jártassági szint eléréséhez szükséges készségekhez, ismeretekhez.

Talán az egyik legmeglepőbb eredménye a felmérésnek, hogy a biztonság kompetenciaterület bizonyult a harmadik legerősebbnek a könyvtárosok körében. Ugyanakkor látni kell, hogy itt már a csak alapszintű kompetenciával bírók számaránya a legmagasabb (37%), és a legalacsonyabb pedig a haladó szinten állóké (30%). A biztonság kompetenciaterület viszonylagos erősségére magyarázatul szolgálhat a haladó szintet tekintve negyedik és ötödik helyre szorult kompetenciaterületek egyes kompetenciáinak kiugró gyengesége. Ezek a kreatív és innovatív tartalmak előállítása során a másokkal való proaktív együttműködés képességének rendkívül alacsony szintje a problémamegoldás területén, valamint a programozási nyelvek és a szerzői jog hiányos ismerete a tartalom-előállítás kompetenciaterületen belül. Amennyiben gyors változásokra, javulásra van igény a könyvtárosok biztonság kompetenciaterülethez tartozó kompetenciáinak állapotában, akkor az alapszinten állók nagy táborát kellene minél előbb felzárkóztatni.

A problémamegoldás kompetenciaterület arányai a legegységesebbek. Ezen a területen a közepes szinten állók aránya a legnagyobb, a haladó szinten állóké pedig a legkisebb a többi kompetenciaterülethez hasonlítva. A haladók kis számának legvalószínűbb oka az, hogy a kompetenciaterület egyik eleme, a digitális technológia innovatív és kreatív használata, rendkívül gyenge kompetencia a könyvtárosok körében. A kompetenciaterület részletes eredményeiről a későbbiekben még lesz szó. A problémamegoldáshoz tartozó kompetenciák fejlesztését differenciáltan, az alacsony és közepes szinten állók nagy táborának tényleges hiányosságainak felszámolásával lehetséges megoldani.

A tartalom-előállítás kompetenciaterületen a legnagyobb az alacsony jártassági szinten állók számaránya (41%). A haladó szinten állóké 23%, amely messze elmarad a kívánatos mértéktől, tekintettel arra, hogy a tartalom-előállítás könyvtári területen is rendkívül fontos kompetencia napjainkban. Az alacsony szinten állók táborát a legnépesebb a programozás területén, így ennek a kompetenciának a fejlesztésével sokat lehetne javítani a tartalom-előállítási kompetenciaterület mutatóin.

A 2. ábrán, az eddig leírtak mintegy összefoglalásaként, az látható, hogy a mindenképpen elérendő, haladó szint mennyire jellemző az egyes kompetenciaterületeken belül a jelen vizsgálat alapján. Egyedül az információ kompetenciaterületen vannak a haladó szinten állók a legnagyobb arányban, a problémamegoldás kompetenciaterületen pedig már feleannyian sincsenek a haladók, mint az alapszinten állók. A haladó szint birtoklása a könyvtárosok esetében több szempontból is indokolt elvárás. Ahogyan arra már a korábbiakban is történt utalás, ma Magyarországon minden nyilvános könyvtárnak, így értelemszerűen az ott dolgozó könyvtárosoknak törvényi kötelezettségük a lakosság támogatása a digitális írástudásuk fejlesztésében (Kulturális törvény 1997). A DigComp 2.1-es verziója is egyértelművé teszi, hogy a másoknak való segítségnyújtás, iránymutatás csak a haladó szinten állók esetében értelmezhető (DigComp 2017). A könyvtáros abban az esetben tud segítőként közreműködni a kompetenciafejlesztés folyamatában, ha saját maga is haladó szintű jártassággal rendelkezik. Ennek hiányában nem beszélhetünk érdemi feladatellátásról.

2. ábra: A haladó szint százalékos aránya kompetenciaterületenként

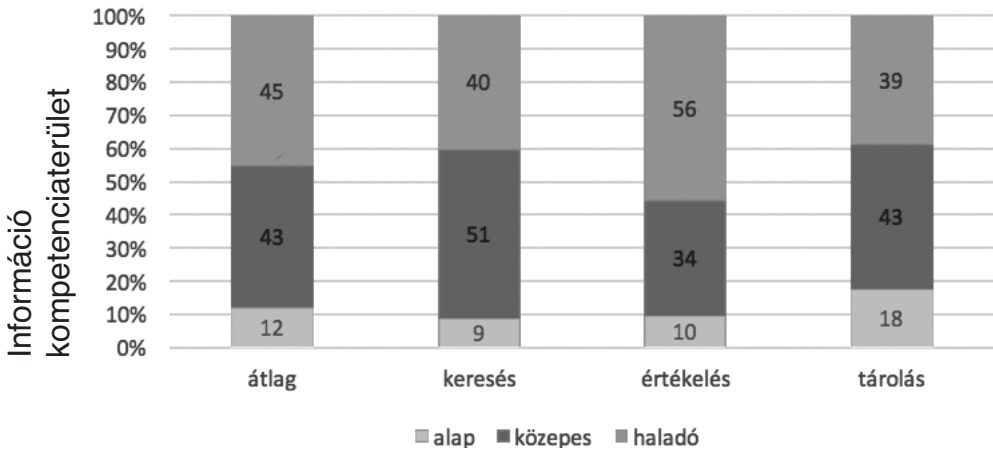
Az információ kompetenciaterület eredményei

Az információ kompetenciaterület és a hozzá tartozó egyes kompetenciák birtoklása a könyvtárosok esetében kiemelkedő fontossággal bír. Az online információhoz való hozzáférés és keresés, az információs igény megfogalmazása, a releváns információ megtalálása; a források hatékony kiválasztása, az online források közötti navigálás; a személyes információs stratégia készítése; az információ gyűjtése, feldolgozása, megértése és kritikus értékelése; az információ és a tartalom kezelése és tárolása a könnyebb visszakeresés céljából; az adatok és az információ szervezése, mind kifejezetten a könyvtáros szakmaiság lényegi elemei. Ezért is különösen fontosak az információ kompetenciaterület eredményei.

Az információ kompetenciaterületen haladó szinten álló személlyel szemben az az elvárás, hogy a stratégiák széles skáláját tudja használni az internetes információkeresés és böngészés során. Képes a kapott információt szűrni és ellenőrizni. Tudja, hogy kiket kövessen az online információmegosztó helyeken. Kritikus az általa talált információval kapcsolatban, és képes ellenőrizni és felmérni az információ érvényességét és hitelességét. Különböző módszereket és eszközöket tud alkalmazni a fájlok, a tartalom és az információ szervezésére. Stratégiák sorozatát tudja felvonultatni az általa vagy mások által szervezett és tárolt tartalmak visszakeresésére és kezelésére.

Az információ kompetenciaterület birtoklásában a válaszadók 12%-a áll alapszinten, 43%-uk középszinten és 45%-uk haladó szinten. Az információ kompetenciaterület egyes kompetenciáihoz kapcsolódó eredményeket a 3. ábra részletezi. Haladó szinten legnagyobb arányban az információ értékelése kompetenciát, a legkisebb arányban pedig az információ tárolása, szervezése kompetenciát birtokolják a könyvtárosok. Ugyanakkor szembeötlő és némileg meglepő, hogy az információkeresés kompetencián belül a haladó szinten állók aránya csupán 40%, alig meghaladva ezzel a tárolás, rendezés kompetencia haladó arányát. Ez azt jelenti, hogy a könyvtárosoknak csak 40%-a képes a stratégiák széles skáláját használni az internetes információkeresés és böngészés során, a kapott információt szűrni és ellenőrizni, a keresőkérdést hozzáigazítani az adott keresőrendszer által használt ellenőrzött szókészlethez (például tárgyszó-rendszerek, tezaszók).

Az információkeresés kompetenciát birtokolják arányaiban és számszerűsítve is a leg-
többben közepes szinten, 893-an a kérdésre válaszoló 1766 főből. Ők tudnak információt
böngészni az interneten és tudnak online információt keresni. Saját bevallásuk szerint meg-
tudják fogalmazni az információs igényüket, és ki tudják válogatni az általuk keresett meg-
felelő információt, valamint képesek a találati halmazt szűkíteni, pontosítani.

3. ábra: Információ kompetenciaterület egyes kompetenciáinak jártassági szintjei százalékos arányban

Az alapszinten állók aránya az információkeresés esetében a legalacsonyabb (9%), és a tárolás, rendezés kompetencia vonatkozásában a legmagasabb (18%). Ez azt jelenti, hogy körülbelül minden ötödik könyvtáros csak az asztali számítógépére képes elmenteni a fájlokat és tartalmakat, és csak onnan tudja visszakeresni azokat.

Az információ értékelése, megbízhatóságának, hitelességének megállapítása bizonyult a terület legerősebb kompetenciájának. Itt a válaszadók 56%-a haladó, 34%-a közepes szinten áll. Ez az eredmény visszatükrözi azt, a ma már szerencsére általánosnak tekinthető képet, mely szerint a könyvtárak hiteles, megbízható információforrások. Ehhez a képhez elengedhetetlenül hozzátartozik természetesen az információt, a forrásokat értékelni képes könyvtáros is. A könyvtárak hitelességének kérdése kiemelt témája volt az elmúlt évek nemzetközi könyvtáros szakmai diskurzusainak is, amelyeken a 2013-ban közzétett IFLA² trendeket elemezték. A könyvtári világszervezet külső szakembereket kért fel arra, hogy fogalmazzák meg azokat a trendeket, amelyekkel a gyorsan változó digitális világban a könyvtáraknak és a könyvtárosoknak szembe kell nézniük. Az öt trend mindegyike a digitális világ új jelenségeit veszi számba (IFLA 2013). A trendek megjelenését követően a világ számos országában a könyvtárosok más szakmák képviselőivel közösen vitatták meg a trendekre adható válaszlehetőségeket. A megbeszélések egyik lényegi megállapítása szerint a könyvtárak fejlesztő és tanulási központok, hangsúlyozva, hogy a könyvtáraknak mintegy kapu szerepük van az érvényes, semleges és megbízható információkhoz való hozzáférés biztosításában (IFLA 2016).

²International Federation of Library Associations and Institutions

Az információ tárolása, rendezése, a tárolt adatok visszanyerése jelenleg a könyvtárosok leggyengébb információs kompetenciája. 18%-uknak csupán alapszintű jártassága van, és nagyon sokuknak, 43%-uknak kellene a közepes jártassági szintről haladó szintre kerülnie. A középszinten állók főként a felhőalapú szolgáltatások használatával nincsenek tisztában, illetve nem használják azokat. A kérdőívben az információ tárolására, rendezésére, visszanyerésére vonatkozó kérdésben a közepes és a haladó jártassági szintek meghatározását segítő példák között csak annyi lényegi különbség volt, hogy a haladó szinten már megjelent a felhő szolgáltatások igénybevétele is. Ez a hiányosság egyértelműen felszínre kerül a kommunikáció kompetenciaterület tartalommegosztás kompetenciája kapcsán is, ahogyan arról majd a későbbiekben még szó lesz, mivel kollaborációra sem lesz képes az, aki nem ismeri, és nem használja a felhőalapú szolgáltatásokat.

A kommunikáció kompetenciaterület eredményei

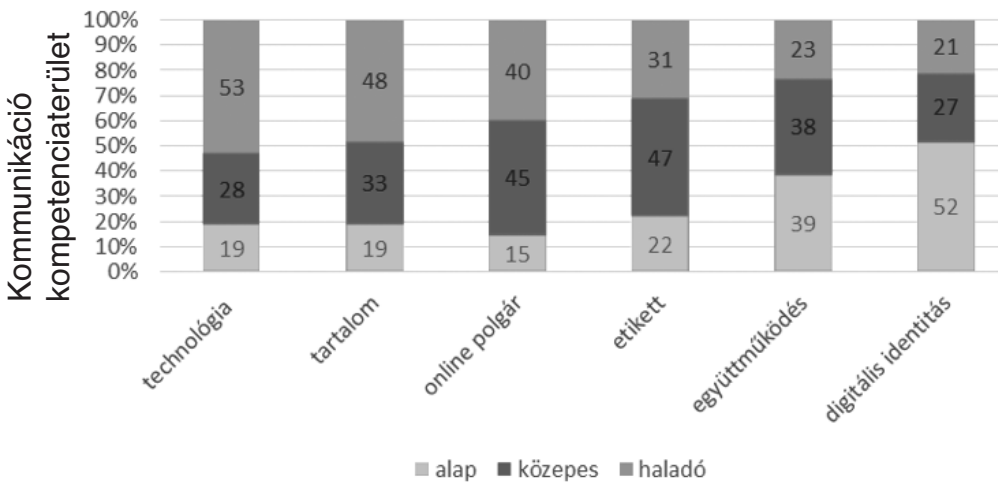
A kommunikáció kompetenciaterület hat kompetenciát foglal magába, a technológia segítségével végzett interakciót, az információ és a tartalom megosztását, az online állampolgárság gyakorlását, a digitális csatornákon folytatott együttműködést, az online és virtuális interakciók során alkalmazott viselkedési normákat és a digitális személyazonosság kezelését.

A kommunikáció kompetenciaterület valamennyi kompetenciáját haladó szinten birtokló személy az online kommunikációt szolgáló eszközök széles skáláját használja. A digitális kommunikációnak a céljaihoz leginkább illeszkedő módjait és útjait tudja alkalmazni. Képes menedzselni, fogadni a kommunikáció különböző típusait. Az online közösségekben, hálózatokon, együttműködési felületeken aktívan képes információt, tartalmat és forrásokat megosztani másokkal. Aktív résztvevője az online térnek. Tudja, hogyan lehet aktívan bekapcsolódni az online részvételbe, és képes számos különféle online szolgáltatást használni. Gyakran és magabiztosan használ számos kollaborációra alkalmas eszközt, hogy együttműködjön másokkal a források, a tudás és a tartalom előállításában és megosztásában. A különböző digitális, kommunikációs helyekhez és környezetekhez alkalmazkodva képes alkalmazni az online etikett szabályait. Stratégiát fejleszt ki arra, hogy feltárja a nem kívánatos viselkedést. Folyamatosan keresi annak a lehetőségét, hogy naprakész maradjon az online etikett legújabb kérdéseinek megismerésében és kezelésében. A környezethez és a célokhoz igazodva többféle digitális identitást menedzsel, nyomon követi az online interakciói során keletkezett információkat és adatokat, tudja, hogyan védje meg a digitális jó hírnevét.

Napjaink könyvtári gyakorlatában alapvető elvárás, hogy a könyvtárosok a digitális kommunikáció legkülönbözőbb csatornáit használva tartsanak kapcsolatot a használókkal. Az egyre összetettebb projektek, a digitális tartalmak iránti növekvő igény megkövetelik, hogy a könyvtárosok ismerjék és képesek legyenek használni az együttműködésre alkalmas eszközöket, alkalmazásokat. Fontos, hogy tisztában legyenek azzal, hogy a munka világa és a magánélet merőben eltérő kommunikációs környezetet jelentenek és más online viselkedési szabályokat igényelnek. A könyvtárosoknak felkészültnek kell lenniük arra is, hogy menedzselni tudják a saját és intézményük digitális identitását is, az utóbbi esetében például egy intézményi Facebook-fiókot.

A kommunikáció kompetenciaterület egészét tekintve a válaszadók 28%-a áll alapszinten, középszinten és haladó szinten pedig egyaránt 36–36%-uk. A kommunikáció kompetenciaterület egyes kompetenciáihoz kapcsolódó eredményeket a 4. ábra részletezi.

A könyvtárosok haladó szinten a legnagyobb arányban a technológia használata kompetenciát birtokolják pontosan 53%-uk. Ez azt jelenti, hogy a könyvtárosok több mint fele képes az online kommunikációt szolgáló eszközök széles skáláját használni, mindig a céljainak leginkább megfelelőt választva a lehetőségek közül. Ettől alig marad el a haladó szinten állók aránya az online térben történő információ- és tartalommegosztás kompetencia esetében, azonban mind a két kompetenciát alapszinten bírók számaránya 19%-kal is viszonylag magas. Ezek alapján elmondható, hogy a technológia használata és a tartalommegosztás terén a könyvtárosok fele már haladó szinten, egyötöde pedig csak alap kompetenciaszinten áll. Ők csak a kommunikációs eszközök alapvető funkcióit használva tudnak kommunikálni, valamint fájlokat és tartalmakat is csak egyszerű technológiai eszközökön keresztül oszthatnak meg.

4. ábra: Kommunikáció kompetenciaterület egyes kompetenciáinak jártassági szintjei százalékos arányban

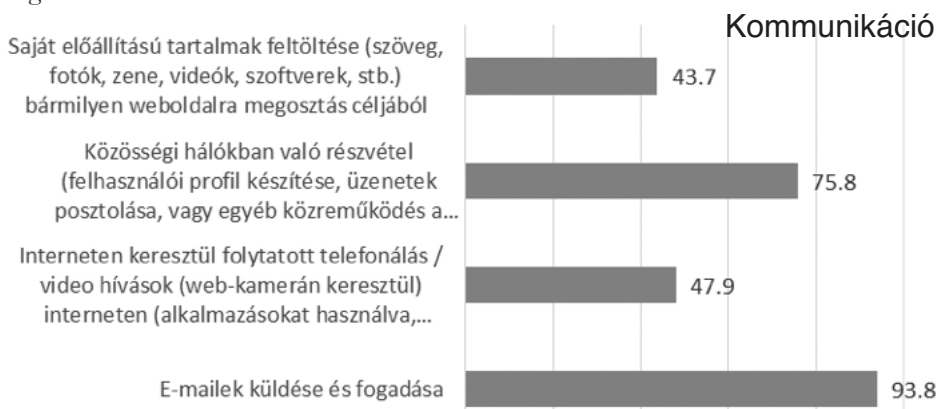
Az online állampolgárként való létezésre vonatkozó mutatók alapján megállapítható, hogy a könyvtárosok jellemzően aktív résztvevői az online térnek, hiszen 40%-uk haladó, 45%-uk pedig közepes jártassági szintre sorolta be magát ezen a területen.

Az eredmények azt mutatják, hogy ma a magyar települési könyvtárak dolgozóinak a leggyengébb digitális kommunikációs területe a digitális személyazonosság menedzselése. 52%-uk vallotta alapszinten állónak magát, ami azt jelenti, hogy tisztában vannak a digitális személyazonossággal összefüggő előnyökkel és kockázatokkal, de nem feltétlenül van saját digitális identitásuk. A válaszadók mindössze 21%-a vélte a kompetenciaszintjét haladónak. Ők azok, akik a környezethez és a céljaikhoz igazodva többféle digitális identitást is menedzselnek, és nyomon követik az online interakcióik során keletkezett információkat és adatokat, valamint képesek megvédeni a digitális jó hírnevüket. A digitális személyazonosság felmérésben tapasztalt alacsony szintű menedzselése nem feltétlenül jelenti azt, hogy komoly kompetenciahiánya lenne a közkönyvtárakban dolgozóknak ezen a területen. A DigComp az alapszinten állók esetében sem zárja ki, hogy rendelkezzenek saját digitális identitással. A haladó szinten elvárt több digitális identitás kezelése pedig

valószínűleg munkakörükből adódóan nem jellemző a közkönyvtárakban dolgozókra. Esetükben nem elvárt, hogy tagjai legyenek a tudományos világban megszokott szakmai közösségi hálózatok valamelyikének, így alapvetően csak egy nem szakmai profillal rendelkeznek. A kollaborációs eszközökön keresztül történő együttműködés területén is hasonló arányban (39 és 38%) állnak alapszinten és közepes szinten a könyvtárosok, de csak kevesen rendelkeznek haladó szintű kompetenciával (21%). Tehát a digitális világban a felmérésben résztvevő könyvtárosoknak körülbelül 40-40%-a csak hagyományos technológia alkalmazásával vagy egyszerű digitális eszközöket használva képes másokkal együttműködni.

A könyvtárosoknak az online etikett világában való jártassága nagyon érdekes képet mutat. 50%-uk közepes szinten áll, tehát ismeri az online illemszabályokat, és képes alkalmazni is azokat saját magával kapcsolatban. A többiek között majdnem hasonló arányban vannak az alapszinten állók, akik az alapvető illemszabályokkal vannak csak tisztában, és a haladó szinten állók, akik már a kommunikációs helyzet és környezet függvényében alkalmazzák az online etikett szabályait.

A kommunikáció kompetenciaterülethez tartozó kompetenciák egyes szintjeire szintén a könyvtárosok sorolták be saját magukat a szintleíráshoz kapcsolódó attribútumok alapján. Azonban, ahogyan arra már a korábbiakban is történt utalás, a kérdőív több olyan kérdést is tartalmazott, amelyek megválaszolásakor a válaszadóknak a ténylegesen végzett tevékenységekről kellett nyilatkozniuk. A kommunikáció kompetenciaterülethez tartozó egyik kérdés arra kereste a választ, hogy a könyvtáros a felsorolt tevékenységek közül magáncélra hogyan használta az internetet az elmúlt három hónapban. A válaszok azt tükrözik, hogy a könyvtárosok nagy pontossággal voltak képesek megállapítani a saját kompetenciaszintjüket. Például az önértékeléses szintbesorolás alapján a tartalommegosztás 48%-uknak haladó szinten megy, és ez már azt feltételezi, hogy aktívan végzik is ezt a tevékenységet. A tevékenység végzésére vonatkozó konkrét kérdésre közel 44%-uk mondta azt, hogy valóban végzett ilyen tevékenységet az elmúlt három hónapban, ahogyan azt az 5. ábra is mutatja. Az eltérés nagyon minimális a két különböző megközelítéssel kapott eredmény között. Hasonló megállapítás tehető a különböző kommunikációs technológiák, eszközök használatát tanulmányozva is. A könyvtárosok közel 50%-a aktív internetes kommunikációt folytatott az utóbbi 3 hónapban, a haladó szinten állók aránya pedig 53% volt az önbevallás szerint.

5. ábra: A különböző kommunikációs tevékenységekre vonatkozó kérdés eredményei

Úgy tűnik, hogy a digitális identitás menedzselésének kompetenciaszintjei és a közösségi hálóknak való részvétel nagy aránya ellentmondanak egymásnak, holott ez csak látszólagos ellentmondás. Körülbelül 76%-uk mondta azt, hogy a közösségi média használója, viszont csak 21%-uk sorolta magát haladó szintre. Ez azért lehetséges, mert a haladó szint már több digitális identitás menedzselését jelenti egyidejűleg, és ezzel viszonylag kevesen élnek a könyvtárosok közül. A közepes jártassági szinten álló 27% már rendelkezik digitális személyazonossággal. Az alapszinten állók között pedig lehetnek olyanok, akik nem tagjai a közösségi hálóknak, és olyanok is, akik tagjai, mert ezen a szinten a leírás szerint csak azt állítja magáról a válaszadó, hogy tisztában van a digitális személyazonossággal összefüggő előnyökkel és kockázatokkal. Mindezt figyelembe véve a 76%-os részvétel a közösségi hálón teljes mértékben valószerű és életszerű is egyben.

A tartalom-előállítás kompetenciaterület eredményei

A felmérés általános eredményeinek ismertetésekor már volt szó arról, hogy a tartalom-előállítás kompetenciája napjainkban az egyik legfontosabb könyvtáros digitális kompetencia, és éppen ezért rendkívül aggasztó, hogy a könyvtárosok csak nagyon kis arányban (23%-ban) állnak haladó szinten. Ami talán még rosszabb, hogy ez az a kompetencia valamennyi digitális kompetencia közül, amelynek birtoklásában állnak a legtöbben alapszinten a könyvtárosok közül, 41%-uk. Közepes szinten a könyvtárosok 36%-a áll.

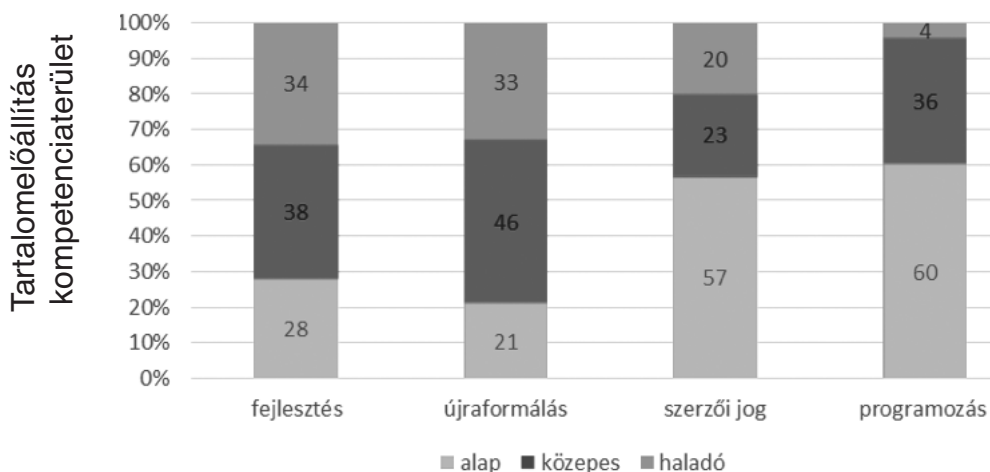
A digitális környezetben végzett tartalom-előállítás tanult kompetencia, ebbe nem lehet beleszületni, ezt nem lehet ellesni másoktól, egész egyszerűen meg kell tanulni a különböző programokat, fejlesztőeszközöket, és a jogi környezetet jelentő szerzői jogi előírásokat. Viszonylag rövid ideje vált az egyik alapvető könyvtáros digitális kompetenciává a tartalom-előállítás, de törekedni kell arra, hogy rövid időn belül a lehető legtöbb könyvtáros haladó szintre jusson ezen a fontos területen.

A DigComp szerint a haladó szintű tartalom-előállítási kompetenciával rendelkező személyek képesek rá, hogy különböző formátumban, platformon és környezetben digitális tartalmat állítsanak elő. Meglévő tartalmi elemek vegyítésével képesek új tartalmakat létrehozni. Tudják, hogy milyen különféle licencek vonatkoznak az általuk használt és előállított információkra, forrásokra. Bele tudnak nyúlni (nyílt) programokba, módosítani, változtatni vagy írni tudják a forráskódot, továbbá néhány programozási nyelven képesek kódolni és programozni. Értik a programok mögött lévő rendszereket és funkciókat.

A tartalom-előállítás kompetenciaterület négy kompetenciát foglal magába, ezek a tartalom fejlesztése, a tartalom kreatív és innovatív újraformálásának képessége, a szerzői jog és a programozás.

Az egyes kompetenciák esetében a három kompetenciaszint arányát a 6. ábra részletezi. Viszonylag erősebb kompetenciák, az alapvetően gyenge kompetenciaterületen belül a tartalom újraformálása és a tartalom létrehozása (fejlesztés), viszont látni kell, hogy a tartalom létrehozása kompetenciát nagyon sokan, közel 30%-ban, csak alapszinten birtokolják.

Az eddigieket figyelembe véve, mindazt, ami viszonylag jól megy ma a könyvtárosoknak a tartalom-előállítás területén, a következőkben foglalhatjuk össze: képesek a maguk vagy mások által létrehozott tartalmakat szerkeszteni, finomítani vagy módosítani, például feliratokat szűrnek be a képekhez és ábrákhoz, automatikus tartalomjegyzéket hoznak létre vagy frissítik a meglévőt a változtatások után, azonban már csak viszonylag kevesen képesek közülük tartalmi elemek vegyítésével új tartalmakat létrehozni.

6. ábra: Tartalom-előállítás kompetenciaterület egyes kompetenciáinak jártassági szintjei százalékos arányban

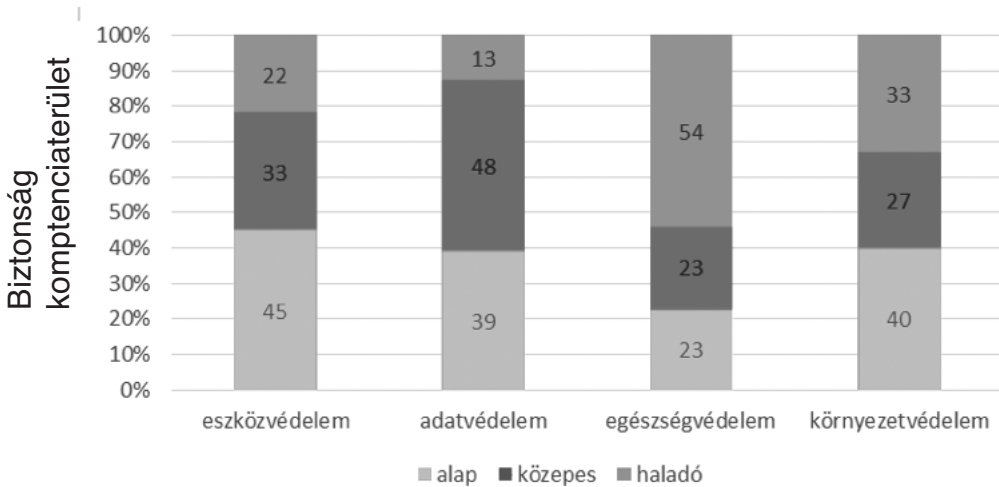
A tartalom létrehozása, fejlesztése jellemzően azt jelenti, hogy különböző formátumban tudnak digitális tartalmat előállítani (szöveget, táblázatot, képeket, hangdokumentumot stb.), de ez változatos platformon és környezetben már csak keveseknek megy.

A programozás kompetencia gyengesége nem szolgált meglepetésként. Mindösszesen a könyvtárosok 4%-a képes valamilyen programozási nyelven kódot írni. A nagy többség, 60% a szoftverek és alkalmazások néhány egyszerű beállítását tudja módosítani, például a szövegszerkesztőben a stílus beállítását.

Ugyanakkor nagy meglepetés az alapszinten állók hatalmas táborra a szerzői jog területén (57%). Ők, saját bevallásuk szerint mindössze annyi ismerettel rendelkeznek, hogy tudatában vannak annak, hogy az általuk megtalált tartalmak egy része szerzői jogvédelem alatt áll. Csak egyötödük tudja azt is, hogy milyen különféle licenckek vonatkoznak az általuk használt és előállított információkra, forrásokra, tartalmakra. A jelen kutatásban tapasztalt megbízhatóságát támasztja alá az a közelmúltban lefolytatott kérdőíves vizsgálat is, amelyben 145 magyar könyvtáros szerzői joggal összefüggő ismereteit sikerült feltárni (Koltay 2017). A felmérés eredményeit ismertető közleményünkben a szerzők azt a megállapítást teszik, hogy a válaszadó könyvtárosok szerzői jogi műveltsége alig éri el a kívánatos szintet, és a könyvtárosok szerzői jogi műveltségének fejlesztése érdekében szükség lenne a képzés erősítésére.

A biztonság kompetenciaterület eredményei

A biztonság kompetenciaterület az eszközvédelem, adatvédelem, egészségvédelem és a környezetvédelem kompetenciákat tartalmazza. A terület átfogó adatait a 7. ábra mutatja. Az eredmények alapján megállapítható, hogy a könyvtárosok haladó szinten a digitális technológia és az egészségvédelem összefüggéseivel vannak tisztában a legnagyobb arányban. Ez azt jelenti, hogy 54%-uk tudja, hogyan használja helyesen a technológiát annak érdekében, hogy elkerülje az egészségügyi problémákat, és képes megtalálni az online és az offline világ között a helyes egyensúlyt.

7. ábra: Biztonság kompetenciaterület egyes kompetenciáinak jártassági szintjei százalékos arányban

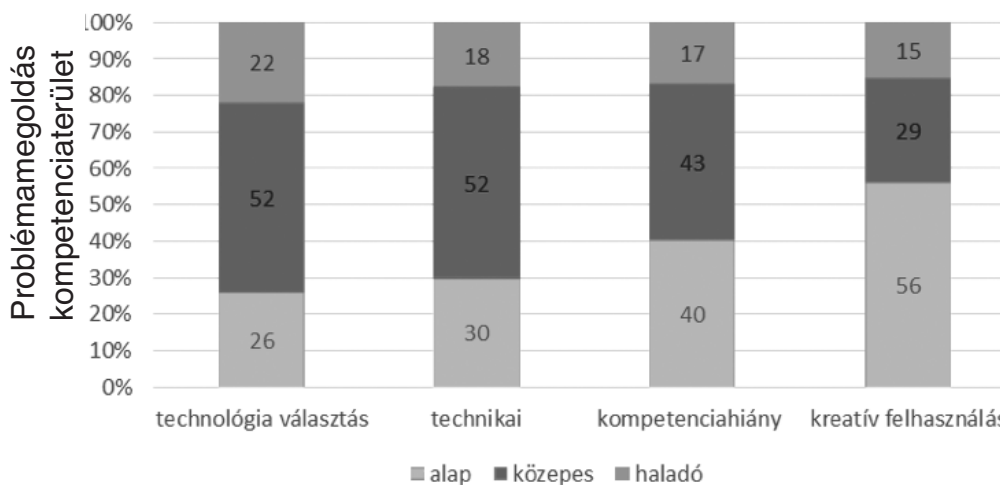
Meglepő, hogy a digitális technológia környezeti hatásairól többeknek (40%-nak) van csak minimális ismerete, mint haladó szintű jártassága (33%-kal). Az alapszinten lévők alapvető energiatakarékosági intézkedéseket tesznek a környezeti károk mérséklése érdekében. A haladó szinten állók már tájékozottak a technológiának a mindennapi életre, az online fogyasztásra és a környezetre gyakorolt hatásával kapcsolatos álláspontokról. Az eszközvédelem és az adatvédelem területein is az alap- és a közepes szintek a dominánsak. Az adatvédelmi kompetencia alapszintjének eredménye 39%, az eszközvédelem kompetenciájáé pedig 45%. Az utóbbi azt jelenti, hogy ilyen arányban vannak, akik csak alapvető lépéseket tudnak tenni az eszközeik védelme érdekében, mint például antivírus-alkalmazások és jelszavak használata, továbbá tisztában vannak vele, hogy csak bizonyos típusú információkat oszthatnak meg magukról és másokról online környezetben. Az adatvédelem kompetencia közepes szintjével rendelkezik arányaiban a legtöbb könyvtáros, 48%-uk. Ők képesek megvédeni saját maguk és mások online magánszféráját. Általános ismereteik vannak az adatvédelemmel kapcsolatban, és arról, hogyan gyűjtődnek és kerülnek felhasználásra az adataik.

Természetesen nem az a cél, hogy a könyvtárosok biztonsági szakemberekké váljanak, de a DigComp által definiált szintek sem a professzionistákra íródtak, hanem az átlag online felhasználókra, így joggal várható el, hogy a könyvtárosok nagyobb számban birtokolják a biztonság kompetenciaterület készségeit. A haladó szinten állók gyakran frissítik a védelmi stratégiájukat. Képesek cselekedni, ha a készülékük veszélyben van. Gyakran változtatják az online szolgáltatások alapértelmezett adatvédelmi beállításait, hogy fokozzák a magánszférájuk védelmét. Tájékozottak és széles körűen értik az adatvédelmi kérdéseket, és tudják, hogyan gyűlnek és kerülnek felhasználásra az adataik. Tájékozottak a technológiának a mindennapi életre, az online fogyasztásra és a környezetre gyakorolt hatásával kapcsolatos álláspontokról.

A problémamegoldás kompetenciaterület eredményei

A problémamegoldás kompetenciaterület nagyon összetett. Egyrészt tartalmazza azokat a készségeket, amelyek lehetővé teszik a technikai eszközök meghibásodásának kezelését a digitális technológia alkalmazása során. A kompetenciaterület másik kompetenciája azt fedi le, hogy mennyire képes az adott személy az aktuális feladatához igazodva a leginkább megfelelő technológiai eszközt, alkalmazást kiválasztani. Nagyon fontos területe a problémamegoldásnak az a kompetencia, amely alkalmassá teszi a birtokosát arra, hogy kreatív és innovatív módon használja a technológiát új tudás és tartalmak létrehozására, elméleti problémák megoldására. A DigComp ehhez a kompetenciaterülethez sorolja annak a képességét is, hogy ki mennyire tudja és akarja érzékelni és azonosítani saját digitális kompetencia-hiányát, és mennyire hajlandó tenni annak érdekében, hogy frissüljön a digitális kompetenciája. A kompetenciaterület egészét tekintve a könyvtárosok 38%-a alapszinten, 44%-a közepes, 18%-a pedig haladó jártassági szinten áll. A digitális kompetencia valamennyi kompetenciaterülete közül a problémamegoldás kompetenciaterületen állnak legkevesebb mértékben haladó szinten a könyvtárosok.

A haladó szint elérése feltételezi, hogy az ezen a szinten álló személy a technika használata során keletkező problémák széles körét meg tudja oldani. Tájékozottan tud dönteni arról, milyen eszközt, alkalmazást, szoftvert vagy szolgáltatást használjon a számára ismeretlen, nem szokványos feladat megoldásához. Tisztában van az új technológiai fejlesztésekkel. Érti, hogyan dolgoznak és működnek az új eszközök, alkalmazások. Képes kritikusan értékelni, hogy melyik eszköz szolgálja legjobban a céljai elérését. A technológiákat és a digitális eszközöket kihasználva képes elméleti problémák megoldására, hozzá tud járulni tudás előállításához technológiai eszközökön keresztül. A technológiát használva részt tud venni innovatív cselekvésekben. Proaktívan együttműködik másokkal kreatív és innovatív tartalmak előállításában. Gyakran frissíti saját digitális kompetenciáit.

8. ábra: Problémamegoldás kompetenciaterület egyes kompetenciáinak jártassági szintjei százalékos arányban

A problémamegoldás egyes kompetenciáit a 8. ábrán megvizsgálva világosan látszik, hogy ezen a kompetenciaterületen a rossz eredményt kifejezetten egyetlen kompetencia nem megfelelő szintje okozza. A technológia innovatív és kreatív felhasználásának képessége terén ugyanis 57%-os az alapszinten állók aránya, a haladó szinten állóké pedig mindösszesen 15%. Ezek az alapszinten álló szakemberek tisztában vannak azzal, hogy a technológiák és a digitális eszközök kreatív célokra is használhatók, továbbá, hogy ők is képesek néhány kreatív alkalmazásra. Kívánatos lenne, hogy a nagy arányban alapszinten állók közül egyre többen kerüljenek a közepes jártassági szintre, amelynek eléréséhez már arra is szükség volna, hogy másokkal is együttműködjenek.

Az előbbiekben leírtak természetesen nem azt jelentik, hogy a többi kompetenciával ne lennének problémák. A digitális kompetenciák hiányának felismerése a könyvtárosok második leggyengébb kompetenciája. 40%-uk úgy gondolja, hogy alapvető ismeretekkel rendelkezik, de tisztában van a technológia használata során meglévő korlátaival, csak még nem tudja, hogyan tanulja meg új dolgokra használni a technológiát, tehát még nem áll közepes jártassági szinten.

A technikai probléma megoldása és a feladathoz illeszkedő technológia kiválasztása alapvetően átlagos kompetenciák. A technikai problémák kezelésében alapszinten állók célzott támogatást és segítséget tudnak kérni, ha nem működik a technika, vagy új eszközt, programot vagy alkalmazást használnak. A közepes jártasságot birtoklók már egyszerű problémákat is meg tudnak oldani, ha nem működik a technika megfelelően.

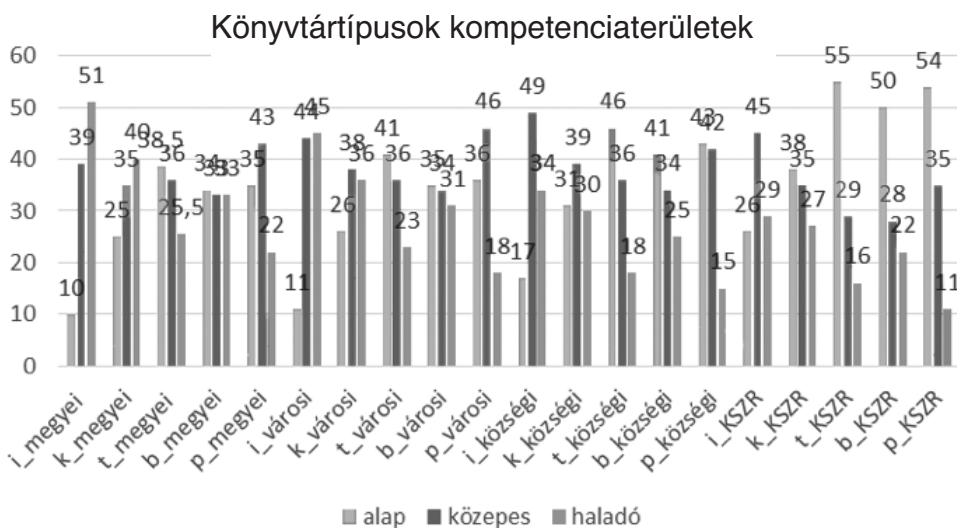
Az aktuális feladathoz leginkább illeszkedő digitális technológiai eszköz, alkalmazás kiválasztásának képessége napjaink egyik nagyon fontos könyvtáros kompetenciája. Nem maradhatnak le a könyvtárosok például a kommunikációs eszközhasználatban sem a használólóiktól, mert akkor nem tudják elérni és megszólítani őket. A könyvtárosok körülbelül negyede alapszinten, és fele közepes jártassági szinten áll. Az előbbiek képesek néhány technológia alkalmazására a rutinfeladatok megoldásához. El tudják dönteni, mikor válasszanak digitális eszközt egy rutinművelet elvégzéséhez. Az utóbbiak pedig már tudják, miben lehet a technológia a segítségükre, és miben nem. Nem rutin jellegű feladatokat is meg tudnak oldani az ismert technológiai lehetőségekkel. Céljukhoz mérten képesek kiválasztani a megfelelő eszközt, és meg tudják ítélni az eszköz hatékonyságát.

Eredmények könyvtártípusok szerinti részletezésben

A vizsgálatban résztvevő valamennyi könyvtáros közkönyvtárakban, vagy az intézménytípus egy másik megnevezését használva, települési könyvtárakban dolgozik. A közkönyvtárak csoportja a feladatellátás jellege, a szolgáltató közösség szerint tovább bomlik a megyei könyvtárakra, a városi könyvtárakra, a községi könyvtárakra és a KSZR szolgáltatóhelyekre. A könyvtártípus változóként történő szerepeltetése lehetővé teszi a könyvtárosok digitális kompetenciaállapota és a munkahelyük típusa közötti összefüggés vizsgálatát is. A 9. ábra az öt kompetenciaterület jártassági szintjeit tartalmazza könyvtártípusok szerinti bontásban. A kompetenciaterületet a nevének kezdőbetűje jelöli, majd ezt követi a könyvtártípus megnevezése.

Alapvetően megnyugtató eredmény, hogy a felmérés drasztikus különbségeket nem hozott felszínre a megyei, városi és községi könyvtárakban dolgozó könyvtárosok információ kompetenciája tekintetében. Ennek ésszerű magyarázata lehet, hogy felsőfokú végzettséggel rendelkező könyvtáros szakember foglalkoztatása ma minden nyilvános

könyvtárban jogszabályi előírás. A felsőfokú képzés során a digitális kompetencterületek közül az információ kezelése kiemelkedően fontos. Ahogyan arra már korábban is történt utalás, ez a kompetencterület fedi le leginkább az információs műveltség tartalmi elemeit, így ezek az ismeretek mindig is a könyvtáros képzés részét képezték és képezik napjainkban is. Az információ kompetencterületen a legjobb mutatókkal a megyei könyvtárak rendelkeznek, dolgozóiknak több mint fele haladó szintű információs kompetenciákat birtokol. Az alapszinten állók aránya a megyei könyvtárakban dolgozó válaszadónak az egytizede. Az alapszint vonatkozásában ehhez nagyon hasonló a városi könyvtárban dolgozók megoszlása. A községi könyvtárakban már annyiban rosszabb a helyzet az említett két könyvtártípushoz viszonyítva, hogy ott a dolgozóknak 17%-a áll alapszinten, és körükben megemelkedett a közepes szinten állók aránya is, majdnem 50%-ra. A KSZR³ szolgáltatóhelyeken a dolgozók negyede áll alapszinten, és körükben a haladó szinten állók aránya nem éri el a 30%-ot. A községi könyvtárban dolgozók számára a legnagyobb kihívást az információ tárolása, rendezése jelenti. Ezen a területen állnak közülük legtöbben alapszinten és a legkevesebben haladó szinten. A KSZR szolgáltatóhelyeken is hasonló a helyzet, csak esetükben rosszabbak a mutatók. A városi könyvtárakban meglepően sokan rendelkeznek csak közepes szintű információkeresési kompetenciával a megyei könyvtárakhoz viszonyítva. A városi könyvtárosoknak csak kevesebb, mint 40%-a birtokol haladó szintű keresési kompetenciát.

9. ábra: Kompetencterületek és jártassági szintek könyvtártípusok szerint

³Napjainkban Magyarországon az ötezer fő alatti települések a települési könyvtári ellátás törvényi kötelezettségének úgy is eleget tehetnek, ha nem nyilvános könyvtárat tartanak fenn, hanem információs és közösségi hely elnevezésű könyvtári szolgáltató helyet működtetnek. A Könyvtárel-látási Szolgáltató Rendszer működéséről szóló 9/2013. (V. 31.) EMMI rendelet értelmében a megyei könyvtárral kötött megállapodástól függ a szolgáltatási portfólió. Ez a kistelepülési megállapodás dönti el, hogy a megyei könyvtártól milyen szolgáltatásokat rendel meg a település. A településnek a helyiséget és a személyzetet kell biztosítania. Jelenleg sok esetben csak érettségivel rendelkeznek a KSZR szolgáltatóhelyeken dolgozó könyvtárosok.

A kommunikáció kompetenciaterületen valamennyi könyvtártípusban közel azonos arányban, 35% körül állnak közepes szinten. Erőteljesebb különbségek a haladó és alapszinten figyelhetők meg. Sajnos a könyvtárosok minimum negyede csak alapszinten áll valamennyi könyvtártípusban. A kommunikáció kompetenciaterületen is a megyei könyvtárak dolgozói állnak a legnagyobb arányban haladó szinten, de ez is csak a dolgozók 40%-át jelenti. Közülük is minden negyedik csak alapszintű kommunikációs kompetenciát birtokol. A városi könyvtárban dolgozók mutatói hasonlóak a megyei könyvtárosokéhoz, esetükben a közepes jártassági szint aránya magasabb, amely a haladó szint arányának csökkenését eredményezi. A községi és KSZR könyvtárosok mutatói némileg gyengébbek, ami abban mutatkozik meg, hogy a haladó szintet kisebb, az alapszintet pedig nagyobb arányban birtokolják.

A korábbiakban már láttuk, hogy a könyvtárosok legerősebb kommunikációs kompetenciája a technológiák használata. Az átlagtól való jelentős eltérés a haladó jártassági szintet elemezve könyvtártípusonként sem figyelhető meg. A megyei könyvtárban dolgozók az átlagot valamivel meghaladó arányban (56%), a KSZR könyvtárosok az átlagtól 8%-kal elmaradva, a többiek pedig az átlaghoz közel állnak haladó szinten. Csak alapszintű jártassággal, arányaiban a legtöbben, jóval az átlag fölött, a KSZR könyvtárosok rendelkeznek.

A tartalommegosztás területén is egyértelmű a megyei könyvtárakban dolgozó könyvtárosok főlénye a haladó szint birtoklásában (54%). A városi könyvtárakban dolgozók közül kevesebben vannak haladó szinten, mint a megyei könyvtárakban. Alapszinten állók mindkét könyvtári körben ugyanolyan mértékben fordulnak elő (17%). A KSZR-ekben és a községi könyvtárakban rosszabb a helyzet, különösen, ha az alapszinten állók arányait figyeljük. A községi könyvtárakban dolgozók közül majdnem minden negyedik, a KSZR szolgáltatóhelyeken dolgozók közül pedig minden harmadik alapszinten áll. Ugyanakkor körükben is viszonylag nagy arányban vannak jelen a haladó kompetenciaszinten állók, körülbelül egyharmadukat jellemzi ez a szint. Nem szabad megfeledkezni arról, hogy a községi könyvtárakban és a KSZR szolgáltatóhelyeken jellemzően egy fő könyvtáros dolgozik, így az ő kompetenciaszintjük a könyvtár használói számára a könyvtáros kompetenciaszintjét reprezentálja. Nincsenek ugyanis kollégáik, akik magasabb jártassági szinten állva megoldhatnák helyettük a tartalommegosztás feladatát.

A kommunikáció kompetenciaterület átfogó elemzésekor már látható volt, hogy a könyvtárosok aktív használói az online térnek. Nem lehet lényeges különbséget tenni ebben a vonatkozásban a könyvtárosok között aszerint, hogy milyen könyvtárban dolgoznak. A legjobbak a megyei könyvtárban dolgozók eredményei, ők mindössze 12%-ban állnak alapszinten, és 43%-ban haladó szinten. A KSZR és a községi könyvtárak arányai haladó szint vonatkozásában átlag alatt maradnak néhány százalékkal, az alapszintet nézve pedig hasonló mértékben meghaladják az átlagértéket.

Az online eszközökön, kollaborációra alkalmas felületeken való együttműködésre, közös munkavégzésre csak a könyvtárosok kis hányada, az átlag szerint alig negyedük képes. Ezen a területen már jelentős különbségek figyelhetők meg a vizsgált könyvtártípusok szerint. A megyei könyvtárakban dolgozók 31%-a áll haladó szinten, de emellett 34%-uk csupán alapszinten. A városi könyvtárakban ennél lényegesen rosszabbak a mutatók. Mindössze 22% a haladó szinten lévők aránya, és 39% az alapszinten lévőké. A KSZR esetében 60%, a községi könyvtárakban dolgozók körében pedig majdnem 50% a csak alapszintű kompetenciával rendelkezők hányada. Esetükben a digitális eszközökön való együttműködés azt jelenti, hogy például egy e-mail csatolmányként kapott szöveges dokumentumnak a véleményezésére a szövegszerkesztő korrektúra funkcióját használva már nem képesek.

A könyvtárosoknak az online etikett világában való jártasságát lényegileg nem befolyásolja, hogy milyen könyvtárban dolgoznak. Nem azonos százalékból, de minden könyvtártípusban, a legnagyobb arányban a közepes kompetenciaszinten állók vannak. Tehát ismerik az online illemszabályokat, és képesek alkalmazni is azokat. Az online etikett szabályainak differenciált használatára a legnagyobb arányban (36%) a megyei könyvtárakban dolgozók képesek.

A digitális identitás menedzselése terén szinte semmi különbség nincs az egyes könyvtártípusokban dolgozók kompetenciaszintek szerinti arányai között. Az alapszinten állók nagy tömege azt jelzi, hogy csak a digitális személyazonossággal összefüggő előnyökkel és kockázatokkal van tisztában a könyvtárosok jelentős csoportja. Csak kevesen vannak, akik képesek a saját digitális lábnyomuk követésére is, tehát kevesen állnak közepes szinten.

A tartalom-előállítás kompetenciaterületen a könyvtár típusa csak nagyon kis mértékben befolyásolja, hogy a könyvtárosok milyen jártassági szinten állnak. Gyakorlatilag minden magyarországi közkönyvtárban gyenge a tartalom-előállítási készség a könyvtárosok teljes körét tekintve. Valószínűleg még a nagyobb könyvtárakban, megyei vagy városi könyvtárakban is csak egyes emberek vagy csak néhányan birtokolják a szükséges kompetenciákat haladó szinten.

A tartalom létrehozása az egyik legerősebb vagy legkevésbé gyenge tartalom-előállítási kompetencia. A megyei könyvtárakban vannak a legtöbben haladó szinten, de ott is nagyon magas az alapszint aránya. Minden negyedik megyei könyvtárban dolgozó könyvtárosnak csak alapszintű jártassága van.

A másik viszonylag erősebb kompetencia, a tartalom újraformálása csak a KSZR szolgáltatóhelyeken dolgozók körében mutat az átlagnál lényegesen gyengébb képet, közel 40%-uk csak alapszinten áll. A megyei és a városi könyvtárakban gyakorlatilag azonos a helyzet, és a községi könyvtárak sincsenek jelentősen leszakadva tőlük, 20% körüli az alapszinten állók aránya és 35%, 35%, 26% a haladóké.

A szerzői jogi ismeretek is gyakorlatilag munkahelytől függetlenül gyengék, és nincs ez másként a programozás kompetencia esetében sem.

A biztonság kompetenciaterület egészére, a KSZR szolgáltatóhelyektől eltekintve, alapvetően nincs különösebben hatással a könyvtár típusa, ahogyan az 9. ábrán is látható. Az adatvédelem és eszközvédelem kompetenciái a legerősebbek a megyei és városi könyvtárakban dolgozók körében, bár meg kell jegyezni, hogy az eszközvédelem lényegesen gyengébb kompetencia. Az egészségvédelem és a környezetvédelem terén a KSZR könyvtárosok közül meglepően sokan, 50 és 63%-uk csak alapszinten áll, holott ezek az arányok az átlagot tekintve 23 és 40%.

A problémamegoldás kompetenciaterület egyes kompetenciáinak alakulása, ha nem is minden kompetencia vonatkozásában jelentős mértékben, de érzékelhetően eltérő az egyes könyvtári munkahelyeken. Összességében a munkahely típusa erre a kompetenciaterületre nem gyakorol nagy hatást.

A technikai problémák megoldásának kompetenciájára mindenhol átlagosnak tekinthető, ami azt mutatja, hogy erre a kompetenciára gyakorlatilag semmilyen hatással sincs a munkahely típusa. A könyvtárosok körülbelül egyötöde haladó szinten, egynegyedük pedig alapszinten áll.

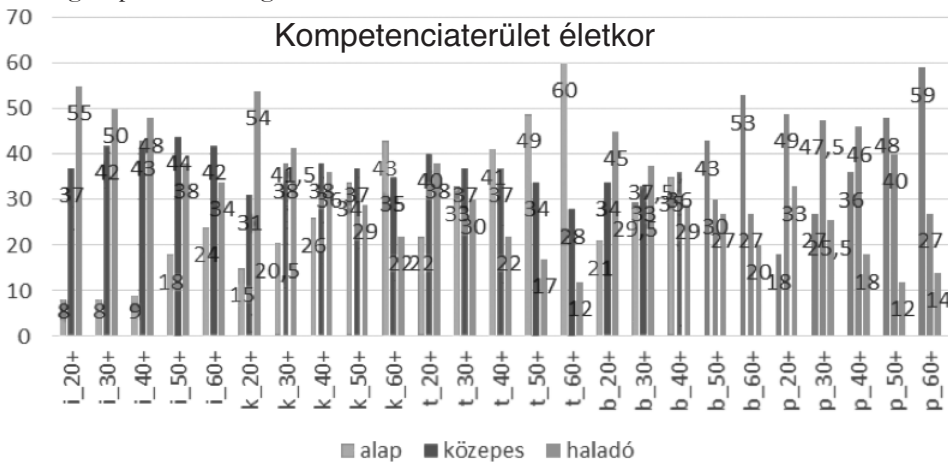
A feladathoz illeszkedő technológia kiválasztása területén a megyei és városi könyvtárakban dolgozók között lényegesen magasabb a haladó szinten állók aránya, mint a községi könyvtárakban és a KSZR-ekben. A megyei könyvtárakban dolgozók 30%, a városi

könyvtárak könyvtárosainak 22%, a községi könyvtárakban dolgozóknak 12%, a KSZR-ekben pedig az ott dolgozók 11%-a áll haladó szinten. Az utóbbiakban közel ötven százalékos arányban csak alapszinten állnak a könyvtárosok, de ugyanez érvényes a kompetenciahiány mutatóira is. A feladathoz illeszkedő technológia kiválasztásában a megyei könyvtárban dolgozók a városi könyvtárakban dolgozó kollégáikhoz mérten is nagy fölénnyel birtokolják haladó szinten a kompetenciát.

A technológia kreatív felhasználására egyértelműen a megyei könyvtárban dolgozók vannak a leginkább felkészülve, de sajnos közülük is alig minden ötödik könyvtáros áll haladó szinten, és gyakorlatilag minden másodiknak csak alapszintű jártassága van.

Eredmények életkor szerinti részletezésben

A vizsgálatban résztvevők életkori összetételéről a korábbiakban már volt szó. A 10. ábrán az látható, hogy milyen hatással van az életkor az egyes digitális kompetenciaterületeken a jártassági szintek alakulására. A diagram vízszintes tengelyén az életkori csoportok előtt a kompetenciaterület megnevezésének kezdőbetűje szerepel. Ezek alapján a kompetenciaterületek sorrendje az ábrán a következő: információ, kommunikáció, tartalom-előállítás, biztonság és problémamegoldás.

10. ábra: Kompetenciaterületek és jártassági szintek életkori csoportok szerint

Az információ kompetenciaterülethez tartozó adatokból egyértelműen leszűrhető, hogy a fiatalabb generációhoz tartozók nagyobb arányban állnak haladó és közepes szinten, mint az idősebbek. A fiatalabb generáció köre itt most bővebben értendő a szokásosnál, mivel a húszas, harmincas és negyvenes korosztályhoz tartozók gyakorlatilag azonos arányban bírnák a három kompetenciaszintet, haladó szinten körülbelül 50%, közepes jártassági szinten 40%, alapszinten pedig 10%-uk áll. Az ötvenesek és hatvanasok is majdhogynem homogén csoportot alkotnak, tehát a haladó kompetenciaszinten kevesebb, mint 40%-uk, az alapszinten pedig körülbelül 20%-uk áll. Joggal feltételezhető, hogy a két csoport, a fiatalabbak és az idősebbek közötti eltérést az információ kompetenciaterület leginkább technológiai jártasságot is feltételező kompetenciája, az információ tárolása, rendezése és visszanyerése okozza.

Az adatokat áttanulmányozva a feltevés igazolódni látszik. A három fiatalabb életkori csoportban az a közös, hogy a legtöbben haladó szinten állnak a tárolás, rendezés kompetenciaterületen (58%, 48% és 44%-uk), és közel azonos az alapszinten állók számaránya. (7%, 9% és 13%). Az életkor növekedésével együtt, fokozatosan nő az alapszinten állók aránya és csökken a haladó szinten állóké. Az ötveneseknek már csak 26%-a rendelkezik haladó kompetenciákkal, és 27%-uk alapszintű kompetenciával.

Az információértékelése területén egyáltalán nem figyelhető meg lényegi különbség az egyes életkori csoportok között.

Az információkeresés kompetencia kapcsán a tárolás kompetenciához hasonló tendencia figyelhető meg, tehát az életkor előrehaladtával nő az alapszinten állók aránya és csökken a haladó szinten állóké. Ugyanakkor meg kell állapítani, hogy ez a folyamat sokkal kevésbé radikális a keresési kompetencia esetében. A haladó szinten állók aránya 50%-ról 30%-ra csökken, az alapszint aránya pedig a huszonevesek csoportjától a hatvanasokig haladva 8%-ról mindössze 18%-ra nő.

Részösszegzésként elmondható, hogy a könyvtárosok életkora nincs kifejezetten nagy hatással arra, hogy az információ kompetenciaterülethez tartozó kompetenciákat milyen szinten birtokolják. A technológiai jártasságot erőteljesebben igénylő tárolás, rendezés kompetencia esetében figyelhető meg jelentősebb összefüggés az életkor és a jártassági szintek között.

A digitális világban szükséges és szokásos kommunikáció gyakorlásában kifejezett helyzeti előnnyel rendelkeznek azok, akik már ebbe a technológiai környezetbe születtek, vagy már nagyon fiatalon bevonódhattak ebbe a világba. A kommunikáció kompetenciaterület eredményei így, az összegző adatokat tekintve nem okoznak különösebben nagy meglepetést. A legfiatalabb korcsoportban a legmagasabb a haladók aránya (54%) és a legalacsonyabb (15%) az alapszinten állóké a kommunikáció kompetenciaterületen. Az életkori csoportok szerint előre haladva egyenletesen csökken a haladók, és hasonlóan egyenletes mértékben nő az alapszinten állók aránya, így a hatvanasoknak már csak 22%-a áll haladó szinten, és az alapszinten állók aránya 43%-ra nőtt.

Ugyanakkor az egyes kommunikációs kompetenciák eredményei már komoly meglepetéseket is tartogatnak.

Az online kommunikációt szolgáló eszközök széles skálájának használata kifejezetten életkorfüggő jelenség. A húszas éveikben járók közel 80%-a, a harmincasoknak pedig majdnem 70%-a áll haladó, és 4%-a, illetve 10%-a alapszinten. Nagyon érdekes szabályszerűség figyelhető meg, miszerint egy-egy életkori korcsoporttal feljebb lépve körülbelül 10%-kal csökken a haladó szinten állók számaránya, és körülbelül 10%-kal emelkedik az alapszinten állóké. Ennek ellenére még az ötvenesek korcsoportjában is a haladó szinten állók vannak a legnagyobb arányban 41%-kal. Ugyanakkor itt már az alapszinten állók száma is magas, hiszen az arányuk majdnem 30%.

A könyvtárosoknak közel fele képes online közösségekben, hálózatokon, együttműködési felületeken aktívan információt, tartalmat és forrásokat megosztani másokkal. Ők azok, akik haladó szinten állnak ezen a kompetenciaterületen. A vizsgálat egyik legmeglepőbb eredménye, hogy a tartalommegosztás jártassági szintjére csak minimális befolyással van az életkor. Kizárólag a 20-as éveikben járó könyvtárosok állnak kimagaslóan nagy arányban haladó szinten, 61%-uk. A többi korcsoportban az életkor növekedésével a huszonevesektől a hatvanasokig haladva csak az alapszinten állók aránya nő egyértelműen, 7%-ról 35%-ra, ugyanakkor a haladó szintre az életkor nem gyakorol nagy hatást. Például a harmincasok 37%-ának van haladó jártassága, míg a negyvenesek körében a haladó szint

aránya 50%, és az ötvenesek között is 40%. A harmincasok közel fele, a negyvenes, ötvenes és hatvanas korosztálynak is körülbelül a harmada áll közepes jártassági szinten.

A korábbiakban már szó esett arról, hogy a könyvtárosok viszonylag aktív résztvevői az online térnek. Az életkor befolyással van arra, hogy hivatalos és egyéb ügyeik intézésében milyen mértékben veszik igénybe az online szolgáltatásokat. A fiatalabbak nagyobb hajlandóságot mutatnak az ilyen jellegű tevékenységekre. Ennek nem mond ugyan ellent, de meg kell jegyezni, hogy a húszas éveikben járóknak is mindössze 55%-a áll haladó szinten. Az online állampolgárság gyakorlása nem feltétlenül igényel különösebben erőteljes technológiai jártasságot, így feltételezhető, hogy az ötvenesek, hatvanasok korosztályában a megnövekedett alapszintű kompetencia-aránya (19% és 31%) a technológia okozta nehézségek mellett azzal is magyarázható, hogy az ügyeik intézésében a megszokott formákhoz ragaszkodnak.

A digitális világ egyik nagy vívmányaként megnyílt annak a lehetősége, hogy térben és időben máshol tartózkodó emberek sikeresen dolgozzanak együtt, közösen legyenek képesek tartalmat, tudást előállítani, és megosztani azt egymással. A kollaboráció céljára készült alkalmazások ismerete és használata ma már része kell, hogy legyen a könyvtárosok kompetenciakészletének is. A vizsgálat eredményei sajnos azt mutatják, hogy a fiatalok között is nagy arányban vannak alapszinten állók. A huszonévesek több mint negyede, a harmincasoknak pedig 30%-a csak hagyományos technológiákat használva képes együttműködni másokkal, tehát alapszintű jártassággal rendelkeznek. A haladó szinten 46%-uk és 28%-uk áll. A haladó szinten állók aránya a további életkori csoportokban nem csökken tovább lényegesen, 20% körüli. A kollaboráció területén életkorra tekintet nélkül a könyvtárosok mintegy 80%-ának képzésre, továbbképzésre van szüksége.

A digitális világ illemtanában, viselkedési szokásaiban haladó szinten nagyobb arányban jártasak a két legfiatalabb korcsoporthoz tartozó könyvtárosok (48% és 37%), de nem sokkal maradnak el tőlük a negyvenesek sem (30%). Az ötvenesek, hatvanasok ebből a szempontból nagymértékben homogén csoportot alkotnak. Az eredményeik nem sokban maradnak el az előző korosztályétól, 26% és 25%-os a haladó szint aránya, viszont körükben 30% körülire növekedett az alapszinten állók aránya, akik csak a digitális eszközökön keresztül történő kommunikáció során alkalmazandó, alapvető viselkedési szabályokat ismerik.

Nagyon érdekes, hogy több digitális identitást minden életkori csoportban alapvetően kevesen menedzselnek. Haladó szinten a legfiatalabbaknak is csak 38%-a áll, és a többi csoportban ez az arány jelentősen lecsökken. A közepes jártassági szinten állók aránya minden életkori csoportban hasonló, 26% és 30% között mozog. A közepes szinten állóknak már biztosan van digitális identitásuk, feltételezhetően Facebook-profiljuk. Ebben tehát az életkornak nincs különösebben befolyásoló szerepe. A több digitális identitás birtoklása a könyvtárosok körében sokkal inkább munkahelyi, mintsem életkorfüggő jelenségnek tűnik. A közkönyvtárakban dolgozókra nem jellemző, hogy szakmai, közösségi hálókból profillal rendelkeznének. Ennek magyarázata az is lehet, hogy esetükben a tudományos kutatás, publikálás, a tudományos közéletben való jelenlét, néhány egyedi esettől eltekintve, nem munkahelyi elvárás.

Ahogy arra már korábban is kitértem, a tartalom-előállítás alapvetően tanult, és viszonylag rövid múltra visszatekintő digitális kompetenciaterület. Ebből egyértelműen következik, hogy a fiatalabb generációknak, amelyeknek már a formális képzésben is lehetett alkalmuk megismerkedni a terület bizonyos elemeivel, helyzeti előnyük van az idősebbekkel szemben. Ezt az állítást alapvetően alátámasztja a 10. ábra, de az életkor hatása lényegesen mérsékeltebb a vártnál. A fiatalok, a húszas, harmincas éveikben járók is nagyon

nagy arányban állnak pusztán alapszinten. Az előző csoportban majdnem minden negyedik, az utóbbiban pedig majdnem minden harmadik kitöltő. Az ötvenes éveikben járók pedig, tehát a még kifejezetten aktív munkavállalók közül, már csak minden másodiknak van alapszintű jártassága. Egyedül a húszévesek körében jelentősen átlag feletti a haladók aránya, de ez sem éri el a 40%-ot.

A tartalom létrehozása és az újraformálása azok a kompetenciák, amelyeket a fiatalok (20+, 30+) nemcsak a többi korosztályhoz mérten birtokolják nagy számban haladó szinten, hanem a korosztályukon belül is magas a haladó szinten állók aránya. A húszas éveikben járók 62% és 46%, a harmincas éveikben járók pedig 55% és 40%-ban állnak haladó szinten.

A programozás kompetencia sajnos a fiataloknak sem az erőssége, csak 14%-uk és 6%-uk áll haladó szinten, és ugyanakkor 33%-uk és 49%-uk alapszinten az előbb említett két életkori csoportból.

A szerzői jogi ismeretek életkortól függetlenül a könyvtárosok gyenge kompetenciája. A mezőnyt akár kiegyenlítettnek is lehetne nevezni, ha nem lennének ennyire gyengék az eredmények. Haladó szintű jártassággal valamennyi aktív életkori csoportban a könyvtárosoknak körülbelül 20%-a rendelkezik (kivéve a 60+ korcsoportot, ahol ez 13%). A húszas és harmincas éveikben járók 36%-a és 27%-a áll közepes, 43%-a és 50%-a alapszinten. A negyvenesek és ötvenesek körében csökken a közepes jártassági szint aránya (23% és 20%), és nő az alapszinten állóké (58% és 60%).

A biztonság kompetenciaterületre az életkor egyértelműen hatással van, ahogyan az a 10. ábrán is látható. Az életkor előrehaladásával a huszonévesekre jellemző 45%-ról a hatvanasok korcsoportjában tapasztalt 20%-ra csökken a haladó szinten állók aránya, és egyenletesen emelkedik az alapszinten állóké, 21%-ról 53%-ra. A közepes jártassági szint aránya egyenletes, 30% körülüli valamennyi életkori csoportban.

Az idősebb korosztály legnagyobb problématerülete az adatvédelem. Ez a kompetencia a fiataloknak sem erőssége, de jobbak a mutatóik. Míg a fiataloknak, a húszas éveikben járóknak bő harmada haladó szinten birtokolja az adatvédelem kompetenciát, addig a negyvenesek és az ötvenesek körében már csak körülbelül minden tizedik könyvtáros áll haladó szinten. Az ötvenesek közül minden második könyvtárosnak alapszintű az adatvédelmi jártassága, a hatvanasok csoportjának pedig 60%-a áll alapszinten.

Az eszközvédelem meglepő módon a fiatalok körében is gyenge kompetencia, amit az mutat, hogy magas (30% feletti) az alapszinten álló huszonévesek és a harmincasok aránya is az életkori csoportjukon belül, miközben haladó szintű jártassággal csak 39%-uk és 29%-uk rendelkezik. Az ötvenes és hatvanasok eszközvédelmi kompetencia állapota aggasztó, mivel 51% és 60%-uk alapszinten áll. A negyvenesek esetében is mielőbbi beavatkozásra lenne szükség, hiszen 46%-uk áll alapszinten és mindössze 19%-uk éri el a haladó szintet.

A környezetvédelmi tudatosságra és az egészségvédelemre minimálisan hat az életkor. Az egészségvédelem területén csak a hatvanas korosztályhoz tartozók esetében csökkent 50% alá a haladó szinten állók aránya, körükben körülbelül egyharmad-egyharmad az egyes kompetenciaszinteken állók aránya. Alapszinten – a hatvanasok kivételével – 16% és 26% közötti arányokban állnak az egyes életkori csoportok képviselői.

Sajnálatosan figyelemre méltó eredmény, hogy az információtechnológia környezetre gyakorolt, negatív hatásairól milyen sokan nem rendelkeznek haladó ismeretekkel. A húszas éveikben járó könyvtárosok között vannak a legtöbben (45%), akik haladó szinten állnak. Ez a szint már egyfajta tájékozottságot feltételez a technológiának a mindennapi életre, az online fogyasztásra és a környezetre gyakorolt hatásával kapcsolatos álláspontok-

ról. Az, hogy ezeket a nézeteket nem ismerik a könyvtárosok, talán még nem is tekinthető alapvető hiányosságnak, de az már mindenképpen elgondolkodtató, hogy közepes szinten is csak 30% körül állnak, a hatvanasok kivételével minden életkori csoportban. A közepes kompetenciaszint ebben az esetben azt jelenti, hogy ismerik a technológia használatának környezetre gyakorolt pozitív és negatív sajátosságait is. Az életkor egyértelműen befolyásolja az alapszintű jártasságot. A huszonévesek 21%-áról egyenesen növekedve, a hatvanasokhoz érve 57%-ra emelkedett az alapszinten állók aránya.

Az életkor a problémamegoldás kompetenciatertület egészére egyértelműen hatással van, de bizonyos kompetenciák esetében ez a hatás egyáltalán nem tekinthető jelentősnek.

A problémamegoldás területén az életkor erőteljesen hat a technikai problémák megoldásának haladó és alap jártassági szintjére. A haladó szinten állók aránya körülbelül 7%-kal csökken, az alapszinten állók aránya pedig körülbelül 10%-kal nő életkori csoportonként előre haladva, az ötvenesekkel bezárólag. A technikai problémák megoldása az a kompetencia, amely birtoklásában a húszas éveikben járók teljesítenek a legjobban, mivel 38%-uk áll haladó, és a csak 12%-uk alapszinten. Nagyon érdekes, hogy a technikai problémák megoldását közepes jártassági szinten bírják, akik egyszerű problémákat tudnak megoldani, szinte minden életkori csoportban ugyanolyan arányban (körülbelül 50%-ban) fordulnak elő.

A technikai problémamegoldásnál tapasztaltakhoz nagyon hasonló a digitális technológia innovatív és kreatív módon történő felhasználásának kompetenciája. Majdnem megegyező arányban csökken a haladó szint és nő az alapszinten állók aránya az életkor előrehaladásával. A lényeges különbség az, hogy ezt a kompetenciát már a legfiatalabbak, a huszonévesek is csak 31%-os arányban birtokolják haladó szinten és 30%-uknak csak alapszintű jártassága van. A negyvenesek körében az alapszinten állók aránya már 54%-os, a haladó szinten állók pedig mindössze 14%. Az utóbbi azt jelenti, hogy csupán ennyi könyvtáros képes proaktívan együttműködni másokkal kreatív és innovatív tartalmak előállításában.

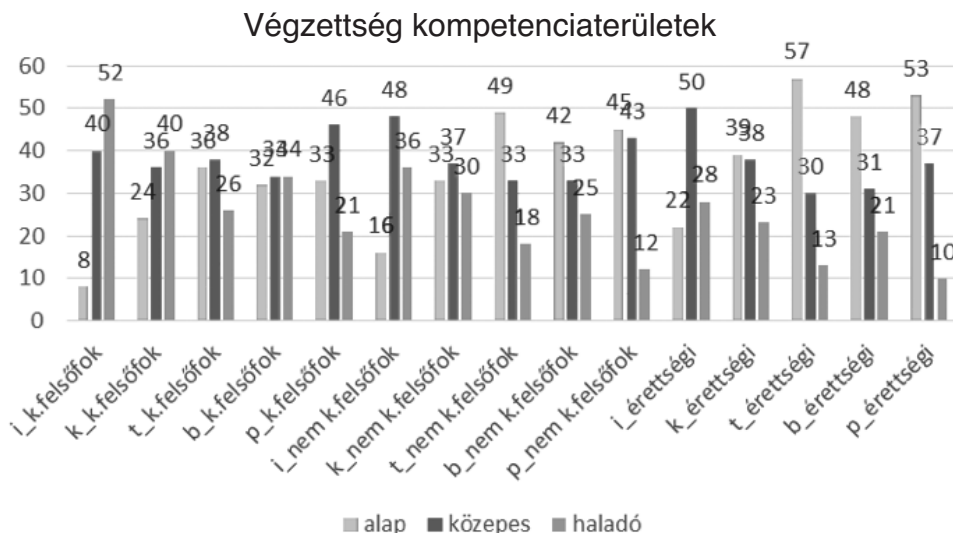
A feladathoz illeszkedő technológia megválasztásában szinte nincs is érdemi különbség az egyes életkori csoportok kompetenciaszintjei között. A húszas éveikben járók leginkább abban térnek el a többiektől, hogy esetükben csak 14,5%-os az alapszinten állók aránya, és minden más korcsoportban ez 20% feletti, a hatvanasok esetében 47%. Közepes jártassággal az egyes korcsoportokhoz tartozó könyvtárosok fele rendelkezik, a hatvanasok kivételével, akiknek csak 36%-a áll közepes szinten. Nagyon meglepő, hogy a fiatal korosztály nem rendelkezik fölényes eszköz- és alkalmazásismerettel, amely azt eredményezné, hogy képes lenne a céljainak és feladatainak leginkább megfelelő eszközt vagy alkalmazást használni. A huszonévesek 31%-a, a harmincasoknak pedig 27%-a áll haladó szinten.

Digitális kompetenciahiányuk azonosítására, és digitális kompetencia szükségletük frissítésére a legfiatalabbak, húszasok és harmincasok hajlandók a legnagyobb arányban, de ez is mindössze a haladó szint 31%-os és 24%-os arányát jelenti. Elgondolkodtató, hogy a negyvenes, ötvenes éveikben járó, tehát alapvetően aktív munkavállalók között már 40%-os és 50%-os arányban vannak, akik úgy gondolják, hogy alapvető ismeretekkel rendelkeznek, de tisztában vannak a technológia használata során meglévő korlátaikkal is. Ugyanakkor azt még nem tudják, hogy tanulhatnak valami újra használni a technológiát, tehát alapszinten állnak.

Eredmények végzettség szerinti részletezésben

A végzettség és a kompetenciaszintek összefüggésének elemzésében a könyvtáros szakképzettséggel rendelkező válaszadók adatai szerepelnek. A minta összetételének ismeretében már szerepelt az a megállapítás, hogy a vizsgálatban résztvevők 11%-ának nem volt könyvtáros szakképzettsége. Ez a szakképzettség lehet felsőfokú könyvtáros végzettség, nem könyvtáros felsőfokú végzettség és könyvtáros szakképzettség, valamint érettségi és könyvtáros szakképzettség. A könyvtáros szakképzettség az utóbbi két esetben segédkönyvtáros vagy asszisztensképzésben megszerzett képzettséget jelent. A szerző a felmérés eredményeit a végzettség és a digitális jártasság kapcsolatát feltáró tanulmányában (Eszenyiné 2018) kiemeli, hogy egyetlen kompetencia kivételével, ez a kommunikáció kompetenciaterülethez tartozó digitális identitás menedzselése kompetencia, valamennyi digitális kompetenciát a könyvtáros diplomával rendelkezők birtokolják arányaiban a legtöbbben haladó szinten.

A 11. ábra az öt kompetenciaterület jártassági szintjeit tartalmazza végzettség szerinti csoportosításban. A kompetenciaterület nevének kezdőbetűje jelöli, majd ezt követi a végzettség megnevezése a következők szerint: a felsőfokú könyvtáros végzettség „k. felsőfok”, a nem könyvtáros felsőfokú végzettség és könyvtáros szakképzettség „nem k. felsőfok”, az érettségi és könyvtáros szakképzettség pedig „érettségi”.

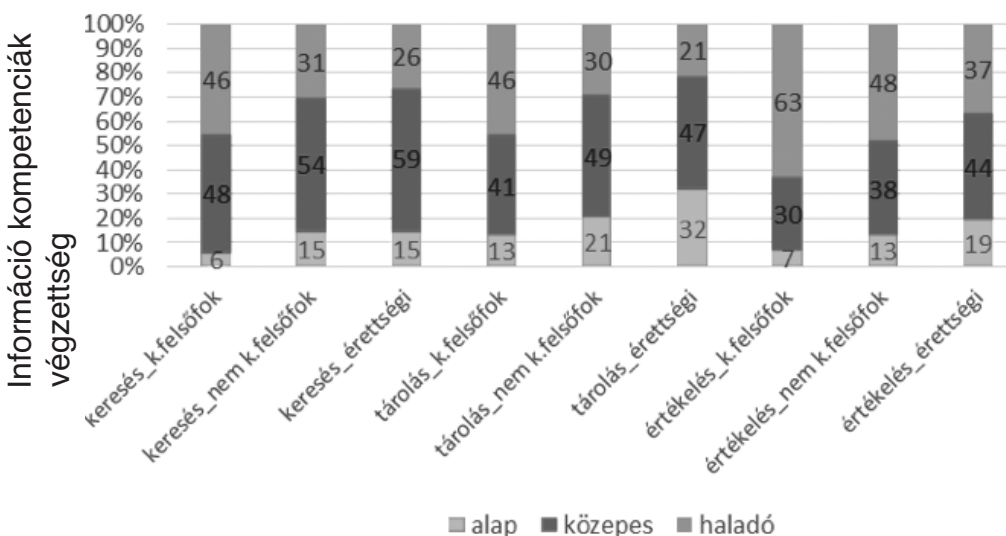
11. ábra: Kompetenciaterületek és jártassági szintek végzettség szerinti csoportokban

Az információ kompetenciaterületre kifejezetten erőteljes mértékben van befolyással a végzettség. Különösen hangsúlyozni kell, hogy nem általában a felsőfokú vagy középfokú végzettségből eredő, eltérő hatásokról van szó, hanem kimondottan a könyvtáros felsőfokú, egyetemi vagy főiskolai képzésben megszerzett végzettség kompetenciákra gyakorolt hatásáról. A felsőfokú könyvtáros végzettséggel rendelkezők 52%-a az információ kompetenciaterület haladó szintjén áll, és összesen 8%-uk áll alapszinten. Az átlag haladó szinten 45%, alapszinten pedig 12%. Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy egyáltalán nem fogad-

ható el, hogy könyvtáros diplomával rendelkező szakember alapszinten álljon az információkezelés kompetenciaterületén. A felsőoktatás és a könyvtáros szakma közös felelőssége, hogy ez a helyzet változzon. Gyengébb eredményeket mutatnak azok a könyvtárosok, akik nem könyvtárosi felsőfokú végzettséggel rendelkeznek, és a könyvtári szakirányú ismereteiket asszisztensképzés vagy segédkönyvtáros képzés keretében szerezték. Utalva a minta összetételének ismertetésekor már leírtakra, miszerint az előbb említett végzettséggel a felmérésben szereplők 14%-a rendelkezik, és ez az arány feltételezhetően hasonló a közkönyvtárban ténylegesen foglalkoztatottak arányához, az mondható, hogy nem elhanyagolható létszámú csoportról van szó.

Az eredményekből messzemenő következtetések levonása nélkül is világosan látható, hogy a nem könyvtárosi felsőfokú végzettséggel és asszisztensképzésben vagy segédkönyvtáros képzésben szerzett szakképesítéssel rendelkezők kompetenciaszintjei sokkal közelebb állnak az érettségivel és asszisztens vagy segédkönyvtáros képzettséggel rendelkezők kompetenciaszintjeihez, mint a könyvtáros felsőfokú végzettséggel rendelkezőkéhez. Feltételezhetően az egyéb felsőoktatási képzések az érettségikor meglévő kompetenciaszinthez mérten jelentős mértékben nem fejlesztik tovább az információ kompetenciaterületet, és sajnos az eredmények alapján az asszisztens és a segédkönyvtáros képzés eredményessége is messze elmarad a könyvtáros felsőoktatásától ezen a területen.

A keresés kompetenciaszintjeit elemezve még inkább egyértelmű a hasonlóság a két könyvtáros felsőfokú végzettséggel nem rendelkező csoport között. Ezt a nagyon fontos kompetenciát mindkét csoportban 15%-nyian csak alapszinten birtokolják, ahogyan a 12. ábrán is látható.

12. ábra: Az információ kompetenciaterület kompetenciái végzettség szerinti csoportokban

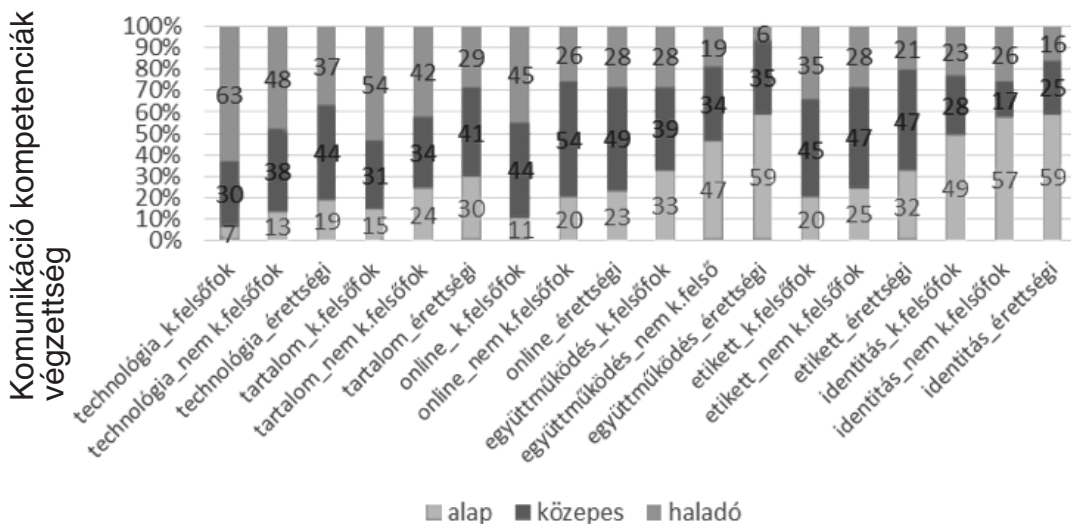
Az információ kompetenciaterület másik két kompetenciája, a tárolás és értékelés adatai is azt mutatják, hogy a felsőfokú könyvtáros végzettségűek komoly kompetenciafőlényvel rendelkeznek a másik két csoporthoz képest. A tárolás, rendezés kompetenciát

a diplomás könyvtárosok 46%-a, az információ értékelését pedig 63%-a bírja haladó szinten, ugyanakkor a nem könyvtáros diplomások körében ezek az arányok 30% és 48%, az érettségizettek körében pedig 21% és 37%.

A kommunikáció kompetenciaterület egészét tekintve az tapasztalható, hogy a végzettség nem gyakorol jelentős hatást a kompetenciaszintek alakulására. A közepes szinten állók aránya majdnem azonos a vizsgált három végzettség szerinti csoportban (36%, 37% és 38%). Azonban a haladó szint és az alapszint arányai a kommunikáció esetében is függenek a végzettségtől. A felsőfokú könyvtáros végzettséggel rendelkezők körében a legnagyobb a haladó és a legkisebb az alapszint aránya 40% és 24%-kal. A nem könyvtáros felsőfokú végzettséggel és könyvtáros szakképzettséggel, valamint az érettségivel és könyvtáros-szakképzettséggel rendelkezők csoportjában többen állnak alapszinten, mint haladó szinten 33%-kal, 30%-kal és 39-23%-kal, ahogyan az a 11. ábrán látható.

Ugyanakkor bizonyos kommunikációs kompetenciák esetében már erőteljesen kimutatható a végzettségnek a kompetenciaszintre gyakorolt hatása. A részleteket a 13. ábra tartalmazza. A kommunikáció kompetenciaterülethez tartozó kompetenciák közül a végzettség legnagyobb mértékben a kommunikációs technológia használatának kiterjedtségére, az online állampolgárság gyakorlására, a tartalommegosztás kompetenciájára és a kollaborációra hat.

A felsőfokú könyvtáros végzettséggel rendelkezők körében haladó szinten állók aránya a technológia használatában 56%-os, a tartalommegosztás területén 54%, és az online polgárság gyakorlásában is 45%. A nem könyvtárosi felsőfokú végzettségűek csak a technológia használatban tudtak 50% körüli arányban (48%) haladó szintre kerülni, a másik két kompetencia esetében lényegesen elmaradnak a szakirányú végzettséggel rendelkezőktől.

13. ábra: A kommunikáció kompetenciaterület kompetenciái végzettség szerinti csoportokban

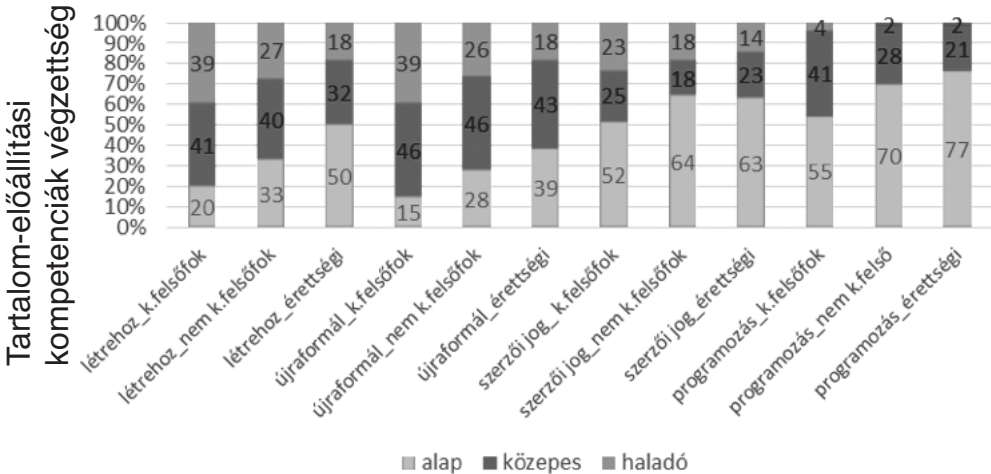
A kollaborációs eszközökön történő együttműködés alapvetően nem erős kompetenciája a könyvtárosoknak, minden végzettségi csoportban nagyon kicsi a haladó szinten állók aránya. A felsőfokú könyvtáros végzettséggel rendelkezők körében is csak 28%, de

sajnos ezzel is messze meghaladják a másik két csoport eredményeit. Az együttműködés területén a szakirányú felsőfokú végzettségnek, vagy éppen hiányának, az alapszinten lévők arányára van inkább hatása. Az érettségivel és asszisztens vagy segédkönyvtáros szakképzéssel rendelkezők közül megdöbbentően nagy arányban, majdnem 60%-nyian vannak, akik csak alapszinten állnak. Tehát számukra az együttműködés az e-mailben küldött fájlcsatolással be is fejeződik.

Az online etikett és a digitális személyazonosság menedzselése nem kifejezetten végzettségfüggő kompetenciák. Sőt, a digitális személyazonosság menedzselése az egyetlen kompetencia, ahol a nem könyvtáros felsőfokú végzettséggel rendelkezők állnak legnagyobb arányban haladó szinten (26%).

Az összefoglaló ábra (11. ábra) csak visszafogottan jelzi, hogy a felsőfokú könyvtáros szakirányú végzettség egyértelműen pozitívan hat a tartalom-előállítás kompetenciaterületéhez tartozó kompetenciák megszerzésére és birtoklására. A végzettség hatása leginkább az alapszintű jártasság alakulásban érhető tetten. A szerzői jogi kompetencián kívül, amely minden korosztály és minden végzettség és szakképztség vonatkozásában is nagyon gyenge területnek bizonyult, a szakirányi felsőfokú végzettség erőteljesen hat a tartalom létrehozására, újraformálására és még a programozásra is.

A programozásban a felsőfokú könyvtáros végzettséggel rendelkezők 4%-a áll haladó, 41%-a közepes szinten. A szintek aránya a nem szakirányú felsőfokú végzettségűek körében a haladó szintet tekintve minimális eltérést mutat a felsőfokú könyvtáros végzettséggel rendelkezőkhöz viszonyítva (2%), de a közepes szint vonatkozásában már nagyon jelentős az eltérés. A közepes szinten állók aránya csak 28% az egyéb diplomával rendelkezők körében. Az egyes kompetenciák részletes mutatóit a 14. ábra tartalmazza.

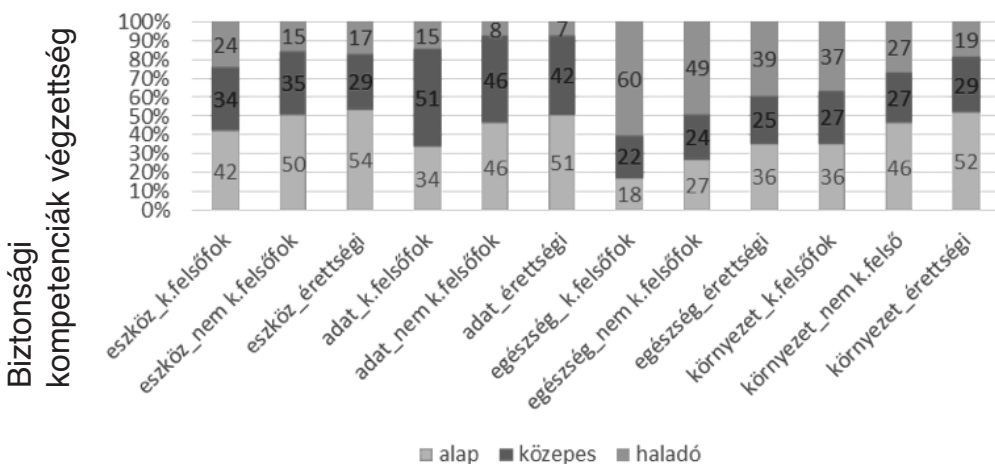
14. ábra: A tartalom-előállítás kompetenciaterület kompetenciái végzettség szerinti csoportokban

A végzettség a biztonság kompetenciaterület egészére és az egyes kompetenciákra is hatással van. A kompetenciaterület egészére vonatkozó adatokat a 11. ábra az egyes kompetenciák adatait pedig a 15. ábra tartalmazza. Az érettségivel és asszisztens vagy segédkönyvtáros végzettséggel rendelkezők közel felének csak alapszintű digitális biztonsági

kompetenciája van, míg a felsőfokú könyvtáros végzettségűek közül csak mintegy egy-harmad arányban állnak alapszinten.

A felsőfokú könyvtáros végzettséggel rendelkezők körében kimagaslóan nagy az adatvédelem területén közepes és haladó szinten állók aránya a többi végzettséghez viszonyítva. Ugyanakkor a felsőfokú szakirányú végzettséggel rendelkezők közül is viszonylag sok könyvtáros (34%-uk) csak alapszintű adatvédelmi kompetenciával rendelkezik. A nem-könyvtáros felsőfokú végzettséggel rendelkezők 45%-ának van alapszintű adatvédelmi kompetenciája.

Az eszközvédelem egyik végzettség szerinti csoportban sem kimagaslóan erős kompetencia, de a könyvtáros felsőfokú végzettség még ezen, a viszonylag gyengébb készségen is sokat erősít. A haladó szinten állók aránya körükben 24%-os, míg az egyéb felsőfokú végzettséggel rendelkezők esetében csak 15%. Érdekes, hogy az érettségivel rendelkezők a haladó szint tekintetében megelőzik a nem könyvtáros diplomával rendelkezőket, 17%-uk birtokolja. Nagyon magasak az alapszintű jártasság mutatói, a könyvtáros diplomával rendelkezők 42%-a, az egyéb diplomások 50%-a, az érettségizetteknek pedig 54%-a áll alapszinten.

15. ábra: A biztonság kompetenciaterület kompetenciái végzettség szerinti csoportokban

A digitális technológia egészségkárosító hatásairól csupán alapszintű ismeretekkel kétszer annyian bírnak a csak érettségivel rendelkezők közül, mint a felsőfokú könyvtárosi végzettségűek. Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy az egészségvédelem kompetencia esetében már az alapszintű jártasság is azt jelenti, hogy az ezen a szinten álló személy képes elkerülni az internetes zaklatást, és tudja, hogy a technológia hathat az egészségére, ha visszaél vele.

A felsőfokú könyvtárosi végzettséggel bírók körében erősebb a környezettudatosság is, de közülük is sokan állnak alapszinten, 36%-nyian, míg az egyéb diplomások 46%-a, az érettségizetteknek pedig 52%-a. A közepes jártassági szintet, a technológia használatának a környezetre gyakorolt pozitív és negatív sajátosságainak ismeretét nem befolyásolja különösebb mértékben a végzettség, ezért 27-29%-uk birtokolja.

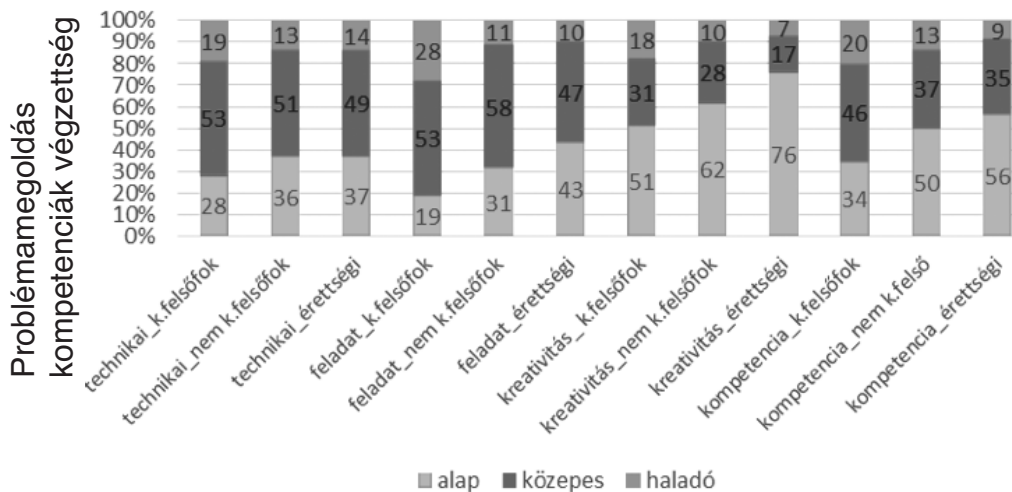
A problémamegoldás kompetenciaterületen a felsőfokú szakirányú könyvtáros végzettség nem jelent számottevő előnyt a többi végzettséggel szemben, ahogyan azt a terület

összefoglaló eredményeit tartalmazó 11. ábra is mutatja. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy a könyvtáros diplomával rendelkezők ne állnának minden egyes problémamegoldási kompetencia esetében a legnagyobb arányban haladó, és a legkisebb arányban alapszinten. A kompetenciaterület részletes adatait a 16. ábra tartalmazza.

A nem könyvtáros felsőfokú végzettséggel rendelkezők közül arányaiban ugyanannyian állnak alapszinten a digitális környezetben történő problémamegoldás terén, mint az érettségivel rendelkezők.

A könyvtáros diplomával rendelkezők kifejezetten erősebben birtokolják a feladathoz illeszkedő technológia megválasztásának haladó szintű kompetenciáját. Közel egyharmaduk azt állítja, hogy tájékozottan tud dönteni arról, hogy milyen eszközt, alkalmazást, szoftvert vagy szolgáltatást használjon, ha ismeretlen, nem szokványos feladatot kell megoldania, és tisztában van az új technológiai fejlesztésekkel. Az egyéb diplomával rendelkezők és az érettségizettek körében csak minden tízedik képes az előbbieken leírtakra.

A technikai problémák megoldásában a leggyengébb a felsőfokú könyvtáros végzettség kompetenciára gyakorolt hatása. Minden jártassági szint birtoklásában jobbak az eredményeik, a másik két csoporthoz mérten, de nincsenek kiugró értékeik. A haladó szinten lévők aránya az érettségivel rendelkezők körében meghaladja a nem könyvtáros diplomások arányát, 14% és 13%. A felsőfokú könyvtáros végzettséggel dolgozók 19%-a áll haladó szinten.

16. ábra: Problémamegoldás kompetenciaterület kompetenciái végzettség szerinti csoportokban

A technológia kreatív és innovatív felhasználása proaktívan együttműködve másokkal, sajnos a könyvtáros felsőfokú végzettséggel rendelkezők körében is gyenge, mindössze 18%-nyian birtokolják haladó szinten ezt a kompetenciát. Alapszinten viszont 51%-uk áll, ami ugyan már azt jelenti, hogy képesek a technológiát kreatív módon használni, de ezen a kompetenciaszinten még nyoma sincs az innovatív tartalmak előállításának, proaktív módon együttműködve másokkal.

A digitális kompetenciahiányukra is kritikusan tekintenek azok, akiknek felsőfokú könyvtáros végzettségük van. Minden ötödik közülük rendszeresen frissíti digitális

kompetenciaszükségleteit, és tudja, hogy tanuljon meg új dolgokat. A felsőfokú könyvtáros képzés egyértelműen nyitottabbá teszi a hallgatókat a digitális világ újdonságainak befogadására és a befogadás iránti igényre.

Összegzés

Napjainkra a könyvtári munka minden területén általánossá vált a digitális technológia használata. Még a leghagyományosabb könyvtári munkakörök gyakorlásának is elengedhetetlen feltétele, hogy a könyvtárosoknak legyen digitális jártasságuk. Ez a könyvtárosokkal szembeni elvárás csak fokozódik, ha a könyvtáros szerepet vállal a használók digitális írástudásának, információs műveltségének fejlesztésében is. Ahogyan a DigComp 2.1-es verziója is jelzi (DigComp 2017), valójában csak a haladó jártassági szinten álló személy lehet képes arra, hogy másoknak is érdemi segítséget nyújtson a digitális kompetencia fejlesztésében.

Jelen vizsgálat arra biztosított lehetőséget, hogy valós helyzetkép rajzolódjon ki a települések könyvtáraiban dolgozó könyvtárosok digitális kompetenciaállapotáról. Az önbevalláson alapuló felmérés eredményei elsősorban a képzési és továbbképzési programok kidolgozásához, valamint a leginkább beavatkozást igénylő területek azonosításához járulhatnak hozzá.

Az előzetes várakozásoknak megfelelően a könyvtárosok legerősebb kompetencia-területe az információ kezelése. A területhez tartozó három kompetencia közül az információ értékelése, megbízhatóságának, hitelességének megállapítása bizonyult a legerősebb kompetenciának. Ez az eredmény erősíti azt az általános vélekedést, miszerint a könyvtárak hiteles, megbízható helyek és információforrások. A felmérés során beigazolódott, hogy a könyvtár típusa, a KSZR szolgáltatóhelyek kivételével, nem determinálja a könyvtárosok információs kompetenciáit. A könyvtárosok életkora sincs kifejezetten nagy hatással arra, hogy az információ kompetenciaterülethez tartozó kompetenciákat milyen szinten birtokolják. Ugyanakkor az információ kompetenciaterületre kifejezetten erőteljes mértékben befolyással van a végzettség. Nem általában a felsőfokú vagy középfokú végzettségből eredő eltérő hatásokról van szó, hanem kimondottan a könyvtáros felsőfokú, egyetemi vagy főiskolai képzésben megszerzett végzettség kompetenciákra gyakorolt hatásáról.

A kommunikáció kompetenciaterületen belül haladó szinten kiemelkedően a legnagyobb arányban a technológia használata kompetenciát birtokolják a könyvtárosok. A kommunikáció kompetenciaterületen valamennyi könyvtártípusban közel azonos arányban állnak közepes szinten, és erőteljesebb különbségek a haladó és alapszinten figyelhetők meg. Az életkornak a kommunikáció kompetenciaterületre gyakorolt hatása egyértelmű. Az életkori csoportok szerint előre haladva egyenletesen csökken a haladók, és hasonlóan egyenletes mértékben nő az alapszinten állók aránya. Az egyes kommunikációs kompetenciák életkori csoportok szerinti eredményei azonban már komoly meglepetéseket is tartogatnak. A kommunikáció kompetenciaterület egészét tekintve az tapasztalható, hogy a végzettség nem gyakorol jelentős hatást a kompetenciaszintek alakulására.

A felmérés egyik legmeglepőbb eredménye, hogy a biztonság kompetenciaterület bizonyult a harmadik legerősebbnek a könyvtárosok körében. A könyvtárosok a digitális technológia és az egészségvédelem összefüggéseivel vannak tisztában a legnagyobb arányban haladó szinten. A biztonság kompetenciaterület egészére és az egyes kompetenciákra is befolyással van a végzettség. Az érettségivel és asszisztens vagy segédkönyvtáros vég-

zettséggel rendelkezők közel felének csak alapszintű digitális biztonsági kompetenciája van, míg a felsőfokú könyvtáros végzettségűek közül csak minden harmadik áll alapszinten.

A tartalom-előállítás kompetenciaterületen alapvetően nem jeleskednek a könyvtárosok. Nagy meglepetés az alapszinten állók hatalmas tábora a szerzői jog területén. A tartalom-előállítás kompetenciaterületen a könyvtár típusa és az életkor is csak nagyon kis mértékben befolyásolja, hogy a könyvtárosok milyen jártassági szinten állnak. A fiatalok, húszas, harmincas éveikben járók is nagyon nagy arányban rendelkeznek csak alapszintű tartalom-előállítási kompetenciával. A felsőfokú könyvtáros szakirányú végzettség egyértelműen pozitívan hat a tartalom-előállítás kompetenciaterülethez tartozó kompetenciák megszerzésére és birtoklására. A szerzői jogi kompetencián kívül a szakirányi felsőfokú végzettség erőteljesen hat a tartalom létrehozására, újraformálására és még a programozásra is.

A problémamegoldás kompetenciaterület rossz eredményét kifejezetten egyetlen kompetencia, a technológia innovatív és kreatív felhasználásának nem megfelelő szintje okozza. A problémamegoldás kompetenciaterület egyes kompetenciáinak alakulása, ha nem is minden kompetencia vonatkozásában jelentős mértékben, de érzékelhetően eltérő az egyes könyvtári munkahelyeken. Az életkor a problémamegoldás kompetenciaterület egészére egyértelműen hatással van, de bizonyos kompetenciák esetében ez a hatás egyáltalán nem tekinthető jelentősnek. Az életkor a legerőteljesebben a technikai problémák megoldásának haladó és alap jártassági szintjére hat.

A problémamegoldás kompetenciaterületen a felsőfokú szakirányú könyvtáros végzettség nem jelent komoly előnyt a többi végzettséggel szemben, de ez nem azt eredményezi, hogy a könyvtáros diplomával rendelkezők ne állnának minden egyes problémamegoldási kompetencia esetében a legnagyobb arányban haladó, és a legkisebb arányban alapszinten. A könyvtáros diplomával rendelkezők kifejezetten erősebben birtokolják a feladathoz illeszkedő technológia megvalósításának haladó szintű kompetenciáját.

Irodalom

1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700140.TV>
- American Library Association, *ALA's Core Competences of Librarianship*, ALA Council, 2009. <http://www.ala.org/educationcareers/sites/ala.org.educationcareers/files/content/careers/core-comp/corecompetences/finalcorecompstat09.pdf>
- Carretero, Stephanie, RiinaVuorikari, and Yves Punie, *DigComp 2.1: The Digital Competence Framework for Citizens with eight proficiency levels and examples of use*, 2017, EUR 28558 EN, <http://dx.doi.org/10.2760/38842>
- Csepeli György, „A szegénység a digitális korban”, *Információs Társadalom*, XVII. évf. (2017) 2. szám, 48–52. old. <http://dx.doi.org/10.22503/infars.XVII.2017.2.3>
- Csótó Mihály, „Aki (információ) szegény, az a legszegényebb? Az információs szegénység megjelenési formái”, *Információs Társadalom*, XVII. évf. (2017) 2. szám, 8–29. old. <http://dx.doi.org/10.22503/infars.XVII.2017.2.1>
- Society of Chief Librarians (SCL) and the Chartered Institute of Library and Information Professionals, *Public Library Skills Strategy*, CILIP, 2017. <https://archive.cilip.org.uk/about/projects-reviews/public-library-skills-strategy/public-library-skills-strategy-2017-2030>
- Eszenyiné Borbély Mária, „A tanulás szerepe az életpálya-építés során: az iskolarendszerű képzés”, *Könyvtári Figyelő*, XXV. évf. (2015) 1. szám, 9–17. old.
- Eszenyiné Borbély Mária, „A magyar könyvtárosok digitális kompetenciamérésének lehetséges fogalmi kerete és indikátorai”, *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, LXIII. évf. (2016) 6–7. szám, 236–243. old.

- Eszenyiné Borbély Mária, „A digitális kompetencia mérésének egy lehetséges keretrendszere és módszertana”, in Aradi Bernadett, Bujdosó Gyöngyi, Horváth Géza és Szokol Patrícia (szerk.), *Informatika a felsőoktatásban 2017 konferencia* (Debrecen, 2017. augusztus 29–31), Konferencia kiadvány, Debreceni Egyetem, Informatikai Kar, 2017, 73–82. old.
- Eszenyiné Borbély Mária, „A végzettség és a könyvtárosok digitális kompetenciaszintje közötti összefüggések összehasonlító elemzése”, *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, LXV. évf. (2018) 5. szám, 287–306. old.
- European Commission, *DIGCOMP, A Framework for Developing and Understanding Digital Competence in Europe*, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2013. <https://dx.doi.org/10.2788/52966>
- European Commission, *Measuring Digital Skills across the EU: EU wide indicators of Digital Competence*, 2014. <https://circabc.europa.eu/sd/a/b4f20040-f950-496b-8ab9-89398bf82f01/Questionnaire%20HH%202016%20v%203.2.pdf>
- European Union Survey on ICT usage in households and by individuals. Eurostat Model Questionnaire (version 3.2), 2016. <https://circabc.europa.eu/sd/a/b4f20040-f950-496b-8ab9-89398bf82f01/Questionnaire%20HH%202016%20v%203.2.pdf>
- IFLA, *Riding the Waves or Caught in the Tide? Navigating the Evolving Information Environment*, 2013. . https://trends.ifla.org/files/trends/assets/insights-from-the-ifla-trend-report_v3.pdf
- IFLA, *IFLA TREND REPORT 2016 UPDATE*, 2016. . <https://trends.ifla.org/files/trends/assets/trend-report-2016-update.pdf>
- Koltay Tibor, Murányi Péter, Jávorszky Ferenc és Amberg Eszter, „Szerzői jogi műveltség a magyar könyvtárosok körében”, *Könyvtári Figyelő*, XXVII. évf. (2017) 4. szám, 507–518. old.
- Martzoukou, Konstantina and Joanneke Elliott, “The development of digital literacy and inclusion skills of public librarians”, *Communication in information literacy*, Vol.10. (2016). Issue 1., pp. 99–115. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1103402.pdf>
- Magyarország Kormánya, *Nemzeti Infokommunikációs Stratégia 2014–2020*. www.kormany.hu/download/a/f7/30000/NIS_végleges.pdf
- Tóth Máté, „A könyvtáros szakma szerepváltása a digitális korban: Trendek a hazai és nemzetközi könyvtárügyben”, *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, LI, évf. (2004) 1. szám
- UNESCO, *Beacons of the information society the alexandria proclamation on information literacy and lifelong learning*, Alexandria, 2005. <https://www.ifla.org/publications/beacons-of-the-information-society-the-alexandria-proclamation-on-information-literacy?og=26>
- Vuorikari, Riina, Yves Punie, Stephanie Gomez Carretero and Lieve Van den Brande, *DigComp 2.0: The Digital Competence Framework for Citizens. Update Phase 1: The Conceptual Reference Model*. Luxembourg Publication Office of the European Union, 2016, EUR 27948 EN. <https://dx.doi.org/10.2791/11517>

Eszenyiné Borbély Mária, PhD. 1966-ban született Kemeccsén. 1989-ben a Debreceni Tanítóképző Főiskolán tanítói, majd 1994-ben a Kossuth Lajos Tudományegyetem Természettudományi Karán informatikus könyvtáros diplomát szerzett. 2003-ban matematika-és számítástudományokból doktorált a Debreceni Egyetemen. 1994 és 2005 között a Nyíregyházi Főiskola, majd 2007-től napjainkig a Debreceni Egyetem Informatikai Karának oktatója. 2006 és 2007 között a hajdú-bihari megyei könyvtár igazgatójaként dolgozott. Oktatója és témavezetője a Debreceni Egyetem Informatikai Tudományok Doktori Iskolájának. Második ciklusban tagja a Magyar Könyvtárosok Egyesülete elnökségének. Kutatási területei: szoftverminőség használói szempontból, digitális kompetencia, könyvtárak szervezeti és működési kérdései, minőségbiztosítása.